

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Sociala insatsgrupper
- en diskursanalytisk studie om samverkan och risk

Kamila Biszczanik
Masteruppsats SOCM04
30 hp
Vårterminen 2014
Handledare: Malin Åkerström

ABSTRAKT

Författare: Kamila Biszczanik

Titel: ”Sociala insatsgrupper – en diskursanalytisk studie om samverkan och risk”

Masteruppsats SOCM04 30 hp

Handledare: Malin Åkerström

Sociologiska institutionen, vårterminen 2014

Sociala insatsgrupper (SIG) är en regeringsinitierad brottsförebyggande samverkan mellan huvudsakligen socialtjänsten, polisen och skolan rörande unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk eller utveckla en kriminell livsstil. Pilotprojektet med SIG initierades av regeringen år 2011 och är en del av den nationella satsningen mot organiserad brottslighet. I skrivande stund finns SIG i fler än 50 kommuner/stadsdelar runt om i landet. Eftersom SIG är relativt nytt fenomen finns det för närvarande lite forskning om SIG. Ambitionen med denna studie är att bidra till detta kunskapsfält.

Syftet med studien är att analysera och problematisera diskursen om SIG genom att undersöka hur man i texterna om SIG talar om risk och samverkan samt vilken typ av makt som förmedlas i texterna om SIG. Jag utgår från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och använder foucauldiansk diskursanalys som metod. Mitt material består av texter som är uttryck för den statliga avsiktsförklaringen angående SIG. Det teoretiska perspektiv jag använder i denna uppsats är governmentalityperspektivet. Det teoretiska ramverket består av Robert Castels teoretiska resonemang om risktänkandet, David Garlands begrepp responsabilization strategy, Stanley Cohens begrepp net-widening och Michel Foucaults teori om den pastorala makten.

Analysen visar att beskrivningen av samverkan i texterna om SIG kan förstås som ett sätt att möjliggöra informationsutbyte mellan polisen och socialtjänsten. För att tidigt kunna identifiera unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk konstrueras skolan som en viktig brottsförebyggande aktör. Den vetenskapliga auktoritet diskursen om SIG vilar på är teorin om riskfaktorer. Dess privilegierade ställning möjliggör att kategorin unga som riskerar att rekryteras till kriminella nätverk framställs som framtida grova brottslingar. Diskursen om SIG ger uttryck för det jag kallar för välviljans övervakning, det vill säga en övervakning med tydliga inslag av en vilja att rädda unga från ett liv fyllt med brottslighet och missbruk. Fördelen med att använda uttrycket välviljans övervakning är att det belyser hur både kontrollerande och vårdande praktiker förenas i arbetet med SIG.

Nyckelord: sociala insatsgrupper, diskursanalys, Foucault, risk, samverkan, riskfaktorer.

Populärvetenskaplig presentation:

Sociala insatsgrupper (SIG) är en regeringsinitierad riskfokuserad brottsförebyggande samverkan mellan huvudsakligen polisen och socialtjänsten rörande unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk eller utveckla en kriminell livsstil. De första SIG inrättades år 2011 och idag finns det fler än 50 SIG i olika kommuner och stadsdelar runt om i Sverige. Regeringens ambition är att SIG i framtiden ska vara en permanent del av varje kommuns brottsförebyggande arbete.

Syftet med denna studie är undersöka hur man i texterna om SIG talar om risk och samverkan. Jag gör detta genom att göra en diskursanalys av texter om SIG som skapades av regeringen och myndigheter i samband med inrättandet av SIG. Som min teoretiska utgångspunkt använder jag mig av ett governmentalityperspektiv som är särskilt lämpligt när det gäller att analysera statliga avsiktsförklaringar.

Mina slutsatser visar på att samverkan mellan polisen och socialtjänsten framställs som ett sätt att möjliggöra utbyte av information mellan socialtjänsten och polisen angående de ungdomar som ingår i SIG. Användningen av riskbedömningsmanualen i arbetet med SIG syftar till att tidigt kunna identifiera unga som anses löpa risk att rekryteras till kriminella nätverk. Eftersom denna identifiering sker utifrån riskfaktorer som anses predicera brottslighet innebär det att unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk bedöms utifrån sina egenskaper och livsomständigheter och inte utifrån vad de faktiskt gör. Jag menar slutligen att arbetet med SIG kan beskrivas som en välvillig övervakning av målgruppen med SIG. Med detta menar jag att diskursen om SIG ger uttryck för att arbetet med SIG syftar till att både stödja och kontrollera unga som bedöms vara i riskzonen till att rekryteras till kriminella nätverk.

Innehållsförteckning:

1. INLEDNING	5
1.1. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.2. AVGRÄNSNINGAR	6
1.3. DISPOSITION	6
2. BAKGRUND	7
2.1. BROTTSPREVENTION – HISTORISKT PERSPEKTIV	7
2.2. SOCIALA INSATSGRUPPER	9
2.3. HUR GICK DET TILL NÄR SOCIALA INSATSGRUPPER INRÄTTADES? – FRÅN IDÉSTADIUM TILL PRAKTISK VERKSAMHET	11
3. TIDIGARE FORSKNING	13
4. DISKURSANALYS	15
4.1. SOCIALKONSTRUKTIVISTISKT PERSPEKTIV	16
4.2. FOUCAULTS DISKURSTEORI OCH FOUCAULDIANSK DISKURSANALYS	17
5. MATERIAL OCH METODOLOGI	19
5.1. MATERIAL	19
5.2. METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER	21
6. TEORETISKT RAMVERK	23
6.1. GOVERNMENTALITYPERSPEKTIV	23
6.1.1. RISKTÄNKANDE SOM STYRNINGSRATIONALITET	25
6.1.2. ANSVARSGÖRANDE SOM STYRNINGSTEKNIK	25
6.2. NET-WIDENING – FÖRSTÄRKNING AV DEN POLISIÄRA KONTROLLEN	27
6.3. DEN PASTORALA MAKTEN	28
7. ANALYS	28
7.1. DISKURSEN OM SAMVERKAN	29
7.1.1. ”MAN MÅSTE SAMARBETA, MAN MÅSTE MOBILISERA”	29
7.1.2. ”SOCIALA INSATSGRUPPER RIVER SEKRETESSMURAR”	32
7.1.3. ”SKOLAN MÅSTE KOMMA MED”	34
7.1.4. DISKUSSION	36
7.2. DISKURSEN OM RISK	38
7.2.1. ”VI HAR EFFEKTIVA METODER FÖR ATT IDENTIFIERA HÖGRISKUNGDOMARNA”	40
7.2.2. ”BEDÖMNINGAR SOM GENOMFÖRS MÅSTE VARA TRÄFFSÄKRA”	43
7.2.3. ”LIVSLÅNG KRIMINALITET KOSTAR SAMHÄLLET 250 MILJONER KRONOR”	44
7.2.4. DISKUSSION	45
7.3. PASTORALA MAKTTEKNIKER	49
8. SAMMANFATTANDE DISKUSSION	52
9. REFERENSER	56
9.1. KÄLLMATERIAL	56
9.2. LITTERATUR	57
9.3. OFFENTLIGT TRYCK	61
9.4. INTERNETKÄLLOR	61

1. Inledning

Sociala insatsgrupper (SIG) är en regeringsinitierad riskfokuserad brottsförebyggande samverkan mellan huvudsakligen polisen, socialtjänsten och skolan rörande ungdomar i åldern 15-25 år som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk eller utveckla en kriminell livsstil (SOU 2010:15: 89). Satsningen är en del av den nationella mobiliseringen mot den grova organiserade brottsligheten och beskrevs av regeringen som den största satsningen mot ungdomsbrottslighet som gjorts i Sverige på många år.¹ Pilotprojektet med SIG lanserades av regeringen år 2011 och beskrevs som en helt ny form av arbetsmetod mot ungdomsbrottslighet. Justitieminister Beatrice Ask motiverade inrättande av SIG så här:

Vi når helt inte tillräckligt bra resultat med gamla metoder. Samhället behöver organisera sig på individnivå och hjälpas åt. Strunta i gamla invanda arbetssätt och hur det ser ut – det viktigaste är ungdomarna.²

SIG finns idag i fler än 50 kommuner/stadsdelar runt om i landet och regeringens ambition är att varje kommun och stadsdel i Sverige ska utveckla egna SIG och att dessa i framtiden ska vara en permanent del av varje kommuns brottsförebyggande arbete.

Genom en initial läsning av utredningen *Kriminella grupperingar - motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2010: 15), där idén om SIG formulerades, kunde jag identifiera några nyckelord som framställdes som karaktäristiska för satsningen. Dessa är: ungdomar i riskzonen, samverkan och riskbedömning. Dessa nyckelord är inte *nya i sig* när det gäller brottspreventivt arbete mot ungdomsbrottslighet, men *tillsammans* konstruerar de ett nytt arbetssätt i arbetet mot ungdomsbrottsligheten generellt och rekryteringen till kriminella nätverk specifikt. SIG kan med andra ord beskrivas som en ganska unik brottsförebyggande verksamhet, inte minst med tanke på att det inte finns någon annan riskfokuserad brottsförebyggande samverkan mot ungdomsbrottslighet som lanserats nationellt av regeringen.

1.1. Syfte och frågeställningar

Denna uppsats är en foucauldiansk diskursanalys om sociala insatsgrupper. Med foucauldiansk analys menar jag en form av diskursanalys som tar sin utgångspunkt i Michel Foucaults diskursteori. Mitt material består av texter som skapades av regeringen och myndigheter

¹ Beskrivningen nås via: <http://www.regeringen.se/sb/d/18737> (2014-07-14).

² Ask uttalande nås via: <http://polisen.se/Om-polisen/Uppdrag-och-mal/Sarskilda-satsningar/Sociala->

² Ask uttalande nås via: <http://polisen.se/Om-polisen/Uppdrag-och-mal/Sarskilda-satsningar/Sociala-insatsgrupper/Nytt-regeringsuppdrag-2013/Erfarenhetskonferens-2013/> (2014-03-20).

involverade i arbetet med sociala insatsgrupper. Mitt teoretiska ramverk utgår ifrån ett governmentalityperspektiv och jag använder mig av Robert Castels teoretiska resonemang om risktänkandet, David Garlands begrepp responsabilization strategy, Stanley Cohens begrepp netwidening och Michel Foucaults teori om den pastorala makten. Dessa teoretiska resonemang och begrepp används för att skapa en förståelse för centrala inslag i diskursen om sociala insatsgrupper. Syftet med studien är att analysera och problematisera diskursen om sociala insatsgrupper utifrån hur risk och samverkan beskrivs i texter om sociala insatsgrupper. Mina frågeställningar är: hur framställs diskursen om samverkan och diskursen om risk i texterna om sociala insatsgrupper och hur kan dessa förstås? Vilken typ av makt förmedlas i diskursen om sociala insatsgrupper?

Eftersom sociala insatsgrupper är ett nytt fenomen finns det inte många vetenskapliga studier som handlar om sociala insatsgrupper specifikt. Min förhoppning är att denna studie kan bidra till detta forskningsfält samt komplettera den redan existerande forskningen.

1.2. Avgränsningar

I denna uppsats analyserar jag diskursen om sociala insatsgrupper under perioden 2009-2014. Med diskursen om sociala insatsgrupper menar jag språkliga praktiker som är uttryck för en statlig avsiktsförklaring angående sociala insatsgrupper.

Benämningen sociala insatsgrupper används både när det gäller en verksamhet som syftar till att förhindra att unga rekryteras till kriminella nätverk samt en verksamhet som syftar till att hjälpa etablerade kriminella att lämna kriminella nätverk. Trots att båda verksamheterna benämns likadant skiljer de sig åt både när det gäller vilken målgrupp de vänder sig till samt det arbetssätt som tillämpas. Eftersom jag är specifikt intresserad av verksamheten som riktar sig till unga som anses riskera rekryteras till kriminella nätverk ägnar jag inte något utrymme åt den andra verksamheten. Detta innebär att när jag skriver sociala insatsgrupper syftar jag enbart på verksamheten som vänder sig mot unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk.

1.3. Disposition

Jag inleder med att i kapitel två presentera en kort bakgrund om brottsprevention, sociala insatsgrupper och den process som ledde fram till inrättandet av sociala insatsgrupper runt om i Sverige. I kapitel tre diskuterar jag tidigare forskning om sociala insatsgrupper och andra liknande riskfokuserade brottsförebyggande åtgärder som riktas mot unga lagöverträdare. I

efterföljande kapitel redogör jag för diskursanalys som metod. Jag inleder med att diskutera vad en socialkonstruktivistisk utgångspunkt innebär och därefter presenterar Michel Foucaults diskursteori samt beskriver vad som utmärker en foucauldiansk diskursanalys. I kapitel fem presenterar jag mitt material och metodologiska utgångspunkter. Kapitel sex tar upp mitt teoretiska ramverk. Jag inleder med en beskrivning av governmentality som ett teoretiskt perspektiv. Därefter beskriver jag utifrån Robert Castel risktänkande som styrningsrationalitet, ansvarsgörande av det lokala och individen som en styrningsteknik utifrån David Garland, begreppet net-widening som myntades av Stanley Cohen samt Foucaults teori om den pastoraliska makten. I kapitel sju diskuterar jag mina tolkningar av det empiriska materialet. Varje del av analysen avslutas med en övergripande diskussion där jag analyserar slutsatser av analysen. I kapitel åtta sammanfattar jag mina övergripande slutsatser.

2. Bakgrund

I detta avsnitt behandlas brottspreventionens uppkomst, olika brottspreventiva modeller samt de senaste decenniernas utvecklingstendenser inom det brottsförebyggande arbetet i Sverige. Därefter skildras sociala insatsgruppers organisatoriska utformning och arbetssätt. Avsnittet avslutas med en redogörelse för processen som ledde till inrättandet av verksamheter med sociala insatsgrupper runt om i Sverige.

2.1. Brottsprevention – historiskt perspektiv

Brottspreventionens historiska rötter går tillbaka till 1700-talet och dess ursprung kan kopplas till upplysningstidens syn på individen och samhället som någonting som går att förändra och förbättra. Så länge människan såg på sitt liv och samhället som något förutbestämt av gud eller ödet saknades det förutsättningar för att på ett mer långsiktigt sätt tänka eller agera förebyggande. Upplysningstidens syn på människan och samhället som formbar gav med andra ord upphov till en föreställning om att framtiden gick att förutse, kontrollera och påverka. Denna framåtblickande logik ledde bland annat till att brottsprevention för första gången blev ett uttalat mål för straffsystemet och lagstiftningen. Detta i sin tur ledde till att brottsprevention tillskrevs större värde än vedergällning (Sahlin 2000: 51-53). Medan upplysningens tankegods skapade förutsättningar för preventivt tänkande generellt var det den medicinska vetenskapen, och då specifikt den medicinska disciplinen hygien, som gav upphov till de praktiska brottspreventiva strategierna. Det var framför allt framväxten av bakteriologin under 1800-talet och kunskapen om att sjukdomars uppkomst kan förhindras genom att angripa dess orsaker som blev betydelsefullt för utformningen av det brottsförebyggande tänkande. Bakteriekampens tre huvudstrategier, nämligen eliminering av det oönskade, skapandet av en motståndskraftig kropp

och blockering och avståndstagande av smittobjekt är strategier som har influerat både dåtida och nutida brottspreventiva modeller (Sahlin 2000: 57-59; Petersson 1995: 196).

Sociologen Ingrid Sahlin räknar upp fyra olika idealtyper av brottspreventionsmodeller. Den första kallas för strukturförändringsmodellen och tar sin utgångspunkt i idén om att människor som mår bra inte begår brott. Strukturförändringsmodellen har därmed som mål att förändra sociala strukturer i syfte att främja en positiv utveckling hos individer. Denna typ av brottsförebyggande åtgärder är oftast generella och syftar till att förbättra den allmänna välfärden, till exempel genom att förbättra välfärdssektorn, skapa välfungerande skolsystem samt föra en politik som syftar till att utjämna sociala orättvisor som ojämlikhet, diskriminering eller fattigdom (Sahlin 2000: 89-92). Den andra modellen kallas för socialisationsmodellen och syftar till att främja individens integrering i samhället. Till dessa åtgärder räknas in bland annat utbildning och träning som syftar till att stärka individens positiva utveckling samt attityd- och normpåverkande åtgärder (Sahlin 2000: 94). Utifrån hygienens huvudstrategier kan både strukturförändringsmodellen samt socialisationsmodellen betraktas som de modeller som syftar till att skapa en motståndskraftig kropp.

Den tredje modellen kallas för effektivisering av institutioner och syftar till att effektivisera myndigheters och förvaltningars organisatoriska strukturer i syfte för att på ett mer effektivt och mindre kostnadskrävande sätt förebygga brott. Åtgärder inom denna modell handlar oftast om samordning av olika myndigheters informationshantering och arbetssätt. Ett exempel på en sådan åtgärd är lokala brottsförebyggande råd (Sahlin 2000: 97). Den sista modellen kallas för kontrollmodellen och syftar till att kontrollera enskilda individer eller grupper för samhällsordningens skull. Till denna modell hör till kontrollinriktade åtgärder såsom polisiära kontroller och ingripanden, spaning, kameraövervakning eller föräldravandring. Kontrollmodellen kan i sin tur delas in i situationell prevention och social prevention, där den förstnämnda syftar till att minska brottstillfällena medan den andra syftar till att minska den så kallade benägenheten att begå brott (Sahlin 2000: 99-103).

Sahlin menar att trots att de ovan nämnda brottspreventionsmodeller används ofta parallellt går det att urskilja tydliga utvecklingstendenser inom det brottsförebyggande arbetet i Sverige. Sahlin skriver att perioden efter andra världskriget dominerades av strukturförändringsmodellen. Den utvecklades i takt med etableringen av välfärdsstaten och nådde sin kulm under 1970-talet då socialtjänsten fick för uppdrag att arbeta förebyggande. Strukturförändringsmodellen stärktes även av framväxten av sociala rörelser, till exempel kvinnorörelser och fredsrörelsen, vilka reste

krav på insatser som syftade till att öka den sociala rättvisan och jämlikhet i samhället. Socialisationsmodellen dominerade under 1980-talet. Denna dominans kan hänföras till utbyggnaden av skolomsorgen och det ökade värde som tillskrevs olika informationskampanjer och ungdomsprojekt. Sahlin menar att de brottspreventionsmodeller som är dominerande idag är effektiviseringen av institutioner och kontrollmodellen. Deras gradvisa dominans påbörjades i slutet av decenniet och återspeglar en tydlig förändring i svensk kriminalpolitik. Denna förändring innebär att kriminalpolitiken sedan 1960-talet inriktas i större grad mot rättsliga och polisiära sanktioner riktade mot *avvikaren* än åtgärder som syftar till att förbättra sociala missförhållanden och åtgärda sociala orättvisor (Sahlin 2000: 105-107). Sveriges nuvarande nationella brottsförebyggande program *Allas vårt ansvar* (Ds 1996:59) och dess fokus på utbyggnaden av lokala brottsförebyggande råd i syfte att stärka kontrollen av individernas beteende för samhällsordningens skull kan räknas till kontrollmodellen och effektiviseringen av institutioner (Sahlin 2000: 108-110).

2.2. Sociala insatsgrupper

Sociala insatsgrupper (SIG) är en lokalt förankrad brottspreventiv samverkan³ kring ungdomar i åldern 15-25 som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk eller utveckla en kriminell livsstil. De huvudsakliga aktörerna i SIG är socialtjänsten, som bär huvudansvaret för arbetet, samt polis och skolan. Vid behov kan även andra myndigheter och organisationer som till exempel Statens institutionsstyrelse, Kriminalvården, psykiatrin eller ideella organisationer och näringsliv kunna knytas till verksamheten (SOU 2010:15: 12). Ansvarsfördelningen mellan socialtjänsten, skolan och polisen inom ramen för SIG ser ut på följande sätt:

Socialtjänst	Polisen	Skolan/Elevhälsan/Komvux
Upptäcka ungdomar i riskzonen	Upptäcka ungdomar i riskzonen	Upptäcka ungdomar i riskzonen
Föreslå ungdomar för sociala insatsgrupper	Föreslå ungdomar för sociala insatsgrupper	Föreslå ungdomar för sociala insatsgrupper
Anmäla missförhållanden enligt 14 kap. 1§ SoL	Anmäla missförhållanden enligt 14 kap. 1§ SoL	Anmäla missförhållanden enligt 14 kap. 1§ SoL
Motivera ungdomar och föräldrar till deltagande	Motivera ungdomar och föräldrar till deltagande	Motivera ungdomar och föräldrar till deltagande
Inhämta samtycke till informationsutbyte	Inhämta samtycke till informationsutbyte	Inhämta samtycke till informationsutbyte
Genomföra risk och behovsbedömningar	Bidra med information till socialtjänstens utredning	Bidra med information till socialtjänstens utredning

³ Samverkan innebär att ”/.../ de aktörer som ingår i arbetet ger stödinsatser utifrån sina uppdrag och ansvar men man arbetar samtidigt gemensamt med att koordinera insatserna för att kunna åstadkomma ett mer samlat stöd till ungdomen /.../” (Socialstyrelsen 2012:10).

Besluta om insatser		Genomföra pedagogiska utredningar
Upprätta genomförandeplaner och åtgärdsplaner		Tillhandahålla specialpedagogisk stöd eller anpassad skolgång
Samordna samarbetet och förmedla kontakter		Vid behov remittera till barn- och ungdomspsykiatri
Utgöra ett socialt stöd t.ex. vara en kontaktperson eller lots		Erbjuda studie-och yrkesvägledning
Förmedla och utföra behandlingsinsatser		
Vårdplanering för placerade på SiS-institution		

(Socialstyrelsen 2012: 25-26)

SIG består av en strategisk nivå och en operativ verksamhet. Den strategiska nivån gäller samverkan mellan kommun och polis och den operativa verksamheten handlar om det praktiska arbetet kring målgruppen. Utgångspunkten för arbetet med SIG initieras på den strategiska nivån i form av en överenskommelse om samverkan som tecknas mellan länspolismästaren och kommunstyrelsens ordförande eller motsvarande (SOU 2010:15: 93-95). Den operativa gruppen består av kontaktpersoner från de delaktiga myndigheterna och har för uppgift att kartlägga och identifiera ungdomar som anses löpa risk att rekryteras till kriminella nätverk eller utveckla en kriminell livsstil. Det operativa arbetet med SIG bedrivs utifrån förutsättningen att den unge och/eller vårdnadshavaren lämnar ett samtycke till informationsutbyte mellan myndigheter och organisationer som ingår i samverkan. Samtycke till informationsutbyte betyder att sekretessen mellan myndigheterna hävs vilket innebär att inblandade parter fritt kan utbyta information med varandra gällande den aktuella ungdomen (Socialstyrelsen 2012: 49).

Den operativa gruppen samt den aktuella ungdomen och dennes vårdnadshavare eller/och nära anhöriga träffas åtminstone en gång i månaden och beslutar tillsammans om aktuella insatser. Insatserna samordnas utifrån en individuell handlingsplan/åtgärdsplan som upprättas för varje ungdom. Ungdomen och dennes vårdnadshavare är delaktiga i utformningen av handlingsplanen (SOU 2010:15: 95-96). För varje ungdom som ingår i en SIG utses en socialsekreterare eller en annan kontaktperson den unge känner förtroende för som fungerar som dennes lots. En lots har för uppgift att stödja ungdomen och verka för att beslutade insatser i den individuella handlingsplanen genomförs (SOU 2010:15: 97). Insatser som SIG erbjuder anpassas efter den aktuella ungdomens individuella behov och förutsättningar. Insatserna kan till exempel handla om stöd- och behandlingsinsatser via vården, aktiviteter via jobbgarantin, exempelvis

skräddarsydd praktikplats eller personskydd av polisen (Broschyr c: Sveriges Kommuner och Landsting, Socialstyrelsen, Polisen)

2.3. Hur gick det till när sociala insatsgrupper inrättades? – från idéstadium till praktisk verksamhet

Den 5:e februari 2009 beslutade regeringen att tillkalla den dåvarande länspolismästaren Carin Götblad som en särskild utredare för att föreslå åtgärder för att förhindra kriminella grupperingars etablering i samhället⁴. Detta beslut var en fortsättning på regeringens satsning mot den grova organiserade brottsligheten⁵ från år 2008. Utredaren fick för uppdrag att beskriva vilka grupper som var i riskzonen att rekryteras till kriminella nätverk samt hur samordningen av det redan pågående arbetet mot den så kallade nyrekrytering till kriminella nätverk skulle förbättras. Alla åtgärder skulle genomföras inom ramen för den redan existerande myndighetsstrukturen (Dir. 2009:8). Utredningen redovisades i mars 2010 med titeln *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2010:15). Enligt utredarens bedömning fanns det omkring 5 000 unga personer, varav 1 200 i Stockholm, 600 i Storgöteborg och 400 i Stormalmö, under 21 år som på ett mer omedelbart sätt riskerade att rekryteras till kriminella nätverk. För att motverka att dessa rekryteras till kriminella nätverk föreslog utredaren att i varje kommun bör inrättas en social insatsgrupp (SIG) som fokuserar på de mest brottsbelastade ungdomar. I de så kallade socialt utsatta områdena föreslog utredaren att det skulle inrättas flera SIG (SOU 2010:15: 11,91).

Som första steg i inrättandet av SIG hade regeringen och den ansvarige justitieministern Beatrice Ask den 3:e mars 2011 gett Rikspolisstyrelsen i uppdrag att initiera en pilotverksamhet med SIG (Ju2011/1906/KRIM). Pilotprojektet med SIG pågick från juni 2011 till september 2012. Rikspolisstyrelsen skulle vid genomförandet av pilotverksamheten samråda med Socialstyrelsen, Statens Skolverk, Arbetsförmedlingen, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, Ungdomsstyrelsen, Sveriges Kommuner och Landsting samt andra aktörer som Rikspolisstyrelsen skulle finna angelägna att ansluta till projektet. En annan del av regeringens uppdrag med pilotprojektet gick till Socialstyrelsen som fick till uppgift att dels utveckla en riskbedömningsmanual som skulle vara ett stöd för socialtjänsten i identifieringen av unga som löper risk att rekryteras till kriminella nätverk och dels att ta fram en vägledning

⁴ Med kriminella grupperingar avses: Mc-gäng, fängelsegång, etniska grupperingar och förorts- och ungdomsgång (SOU 2010:15: 42-43).

⁵ Organiserad brottslighet definieras som ”nätverksbaserad vinstinriktad brottslig verksamhet i projektform där gärningspersonerna har vilja och förmåga att skydda och underlätta brottsligheten genom otillåten påverkan (trakasserier, hot, våld och korruption)” (SOU 2010:15: 39).

för vilka stödinsatser som bör erbjudas för de unga som ingår i SIG. Socialstyrelsen valde att inte utveckla en ny riskbedömningsmanual utan använde sig av den redan utvecklade bedömningsmanualen *Structured Assessment of Violence Risk in Youth* (SAVRY)⁶ som används för att bedöma risker och behov hos ungdomar som uppvisar ett allvarligt antisocialt beteende.Handledningen för arbetet med SIG redovisades den 31:e oktober 2012.

De första SIG inom ramen för pilotprojektet som Rikspolisstyrelsen ledde inrättades år 2011 i följande kommuner och stadsdelar: stadsdelen Gottsunda i Uppsala, stadsdelen Hyllie i Malmö, Lund, stadsdelen Västra Hisingen i Göteborg, Spånga/Tensta stadsförvaltning i Stockholm, Södertälje, Botkyrka, Karlskrona, Borlänge, Linköping, Örebro och Boden (Rikspolisstyrelsen 2012: 11-12). Pilotprojektet med SIG avslutades år 2012. I samband med det redovisade Rikspolisstyrelsen en oberoende utvärdering som genomfördes av Ersta Sköndals Högskola samt en egen rapport om hur arbetet med pilotprojektet med SIG hade gått och vilka iakttagelser som gjordes. Enligt slutsatserna av den oberoende utvärderingen har ”målsättningen med den nationella pilotverksamheten att utveckla lokala samarbetsformer mellan första hand polis och socialtjänsten har uppfyllts i relativ hög grad” medan ”målsättningen att identifiera unga i riskzonen har uppfyllts i mindre grad” (Wolter & Kassman, Oscarsson 2013: 153). Därutöver påpekar författarna en del svårigheter pilotområdena har haft i arbetet med SIG, bland annat att: urvalet av SIG-deltagare varierade mellan pilotområdena och hade gjorts utifrån mycket varierande och vaga kriterier, att många pilotområden upplevde svårigheter att få samtycke från potentiella SIG-deltagare samt att det var svårt att få till ett samarbete med skolan (Wolter & Kassman, Oscarsson 2013: 153). Eftersom den oberoende utvärderingen gjordes ur ett process- och effektperspektiv uttalar sig författarna inte om hur pilotprojekten med SIG påverkade det faktiska utfallet av ungdomsbrott generellt och rekrytering till kriminella nätverk specifikt. Sådan information presenterades inte heller i Rikspolisstyrelsens egen rapport.

Den 21:e februari 2013 gav regeringen Rikspolisstyrelsen ett nytt uppdrag som gick ut på att aktivt stödja arbetet med SIG runt om i landet (Ju2013/1370/PO). Trots att varken Rikspolisstyrelsens egen rapport eller utvärderingen som genomfördes av Ersta Sköndals Högskola presenterade några belägg för att SIG hade haft någon brottsreducerande inverkan motiverade regeringen sitt beslut med hänvisning till Rikspolisstyrelsens redovisning om att flera ungdomar hade minskat eller helt upphört att begå brott under tiden de var med i SIG. Regeringens beslut att fortsätta arbetet med SIG väckte en viss medial uppmärksamhet i

⁶ SAVRY är framtaget i USA och dess innehåll omfattas av 24 riskfaktorer och 6 skyddsfaktorer som anses ha betydelse för ungdomens risk för våldsamt beteende eller annan allvarlig kriminalitet (Socialstyrelsen 2014).

samband med att bara några månader tidigare Sveriges Radios program Kaliber sände reportaget *Succéprojekt som utvärderades – med felaktiga siffror* (Pohjanen 2013). I reportaget framgick att det dataunderlag som Rikspolisstyrelsen redovisade för regeringen i samband med redovisningen av pilotprojektet var felaktigt. Kalibers granskning uppmärksammades i flera radiosändningar under rubriker som till exempel: ”Ask positiv till pilotprojektet trots felaktiga siffror” (Sveriges Radio 2013), ”Ny metod ska hjälpa kriminella unga – men osäkert om den fungerar” (P4 Malmöhus 2013) eller ”Trots satsning fortsätter unga med kriminalitet” (P4 Uppland 2013). Trots kritiken fortsatte etableringen av SIG och idag finns SIG i fler än 50 kommuner/stadsdelar runt om i Sverige. I flertalet av dessa kommuner/stadsdelar har detta arbete blivit en permanent del av den ordinarie verksamheten (Rikspolisstyrelsen 2013: 5-6). Regeringens fortsatta ambition är att arbetet med etableringen av SIG fortsätter runt om i landet och att SIG så småningom blir en permanent del av det kommunala brottsförebyggande arbetet.

3. Tidigare forskning

Med tanke på att sociala insatsgrupper (SIG) är ett relativt nytt fenomen så har det inte utförts någon större mängd vetenskapliga studier om SIG. Förutom den oberoende utvärderingen av pilotprojektet med SIG som beskrevs i tidigare kapitel (Wollter & Kassman, Oscarsson 2013), har jag lyckats lokalisera två studier som handlar specifikt om SIG. Båda är kvalitativa intervjustudier med socialsekreterare och poliser som arbetar med SIG. I kandidatuppsatsen *”Detta är inget projekt som räddar världen, med det är en bra del av det brottsförebyggande arbetet” – En kvalitativ intervjustudie om sociala insatsgrupper* (Wojtkowiak 2013) kom författaren fram till att socialarbetare och poliser involverade i arbetet med SIG upplever arbetet med SIG som en normaliseringsprocess som förväntas leda till att ungdomar återintegreras in i samhället genom att upphöra med kriminella aktiviteter. I kandidatuppsatsen *Det osynliga kopplet. Om samverkan mellan socialtjänst och polis i sociala insatsgrupper* (Ekberg & Martínez 2013) undersöker författarna socialsekreterares och polisens syn på samverkan samt sina yrkesroller inom ramen för arbetet med SIG. Deras slutsatser visar på att poliser och socialarbetare som samverkar inom SIG har fått en ökat förståelse för respektives yrkesroller. Det innebär bland annat att poliser har börjat tänka mer på ”den sociala biten” medan socialsekreterare har anammat ett mer straffrättsligt tänkande. Författarna menar att detta leder till en sammansmältning av socialtjänstens respektive polisens organisatoriska logiker och att SIG bildar en helt ny verksamhetsdomän bortom den traditionella dialektiken mellan straffrättslogiken och behandlingstanken som polisen och socialtjänsten styrs av i vanliga fall.

Forskaren i socialt arbete Disa Edvall Malm har i sin avhandling *Det socio-polisiära handlingsnätet: om kopplingar mellan polis och socialtjänst kring ungdomars kriminalitet och missbruk* (2012) studerat hur samverkan mellan polis och socialtjänsten kring ungdomars kriminalitet och missbruk har formuleras i offentliga dokument och hur den har praktiserats på lokal nivå. I likhet med Ekberg och Martínez menar Edvall Malm att det pågår, både inom den politiska domänen och på lokal nivå, en etablering av det hon kallar för ett socio-polisiärt handlingsnät kring unga lagöverträdare och ungdomar som missbrukar narkotika. Edvall Malm menar att det innebär att det finns en risk att det inom socialtjänsten utvecklas en logik som innebär att beslutet om insatser för unga tas utifrån en bedömning av straffvärdet av ungas kriminella handlingar, snarare än utifrån den unges enskilda behov. En annan studie i svensk kontext som visar på att samverkan mellan polisen och rättsväsendet kring unga leder till att socialtjänsten fokuserar mer på ungas kriminalitet än deras sociala utsatthet är *Rätt, makt och institutionell förändring. En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus* (Johansson 2011).

När det gäller internationell forskning är det i sammanhanget relevant att uppmärksamma forskning som berör det brittiska Youth Offending Team (YOT). YOT liksom SIG är en riskfokuserad brottsförebyggande samverkan mellan bland annat polisen och socialtjänsten kring unga lagöverträdare. En rad studier om YOT samt kring andra liknande riskfokuserade brottsförebyggande program tolkar inrättandet av YOT som ett steg mot en mer bestraffande logik när det gäller socialt arbete med unga som begår kriminella handlingar (Garland 2001; Goldson 2000; Gray 2005; Kelly 2000; Muncie 2004; Pitts 2001). Dessa studier belyser att YOT:s fokus på riskfaktorer resulterar i att ungdomsbrottsligheten betraktas vara ett resultat av misslyckat föräldraskap eller den unges kognitiva brister, till exempel aggressivitet eller bristande självkontroll. Detta leder i sin tur till att de strukturella ojämlikheter unga erfar, som till exempel fattigdom, dåliga boendeförhållanden eller diskriminering, hamnar i skymundan och blir inte föremål för åtgärder. Ett sådant tillvägagångssätt tolkas som ett förenklat sätt att ta itu med ett så komplext socialt fenomen som ungdomsbrottslighet är. I dessa studier påpekas även att det spänningsförhållande som skapas mellan socialtjänstens och polisens respektive organisatoriska logiker leder till att det straffrättsliga tänkandet vinner företräde framför välfärdslogiken. Denna slutsats ligger i linje med den tidigare nämnda svenska forskningen om samverkan kring ungdomsbrottslighet. Den straffrättsliga logikens tolkningsföreträde förklaras bland annat med att polisen och rättsväsendet av personalen inom YOT anses vara den yrkesgrupp som är mest erfaren när det gäller hanteringen av unga lagöverträdare (Waters 2007).

Forskning om riskfokuserade brottsförebyggande program som riktas mot unga visar på att unga med låg socioekonomisk bakgrund och unga ur etniska minoriteter är tydligt överrepresenterade bland sådana program. En aspekt som anges orsaka detta handlar om att den riskbedömningsmanual som används i arbetet med unga lagöverträdare bygger på medelklassnormer vilket betyder att beteenden och värderingar som inte återspeglar dessa normer betraktas som avvikande och klassificeras som antisociala. Detta leder till att familjer med låg socioekonomisk bakgrund utsätts för stigmatisering och att det sker en förstärkning av rådande klasskillnader (Goldson 2000; Garland 2001; Squires and Stephen 2005; Mccarthy 2011; Gray 2013). Den huvudsakliga kritiken som riktas mot användningen av riskbedömningsmanualen i det brottsförebyggande arbetet med unga är dess oförmåga att beakta de strukturella faktorernas betydelse för kriminalitet (Shaw & Hannah-Moffatt 2000; Armstrong 2004).

Min ambition med den här studien är att bidra till forskningsfältet om SIG. Medan den internationella forskningen om riskfokuserade brottsförebyggande åtgärder mot unga lagöverträdare är mångfacetterad, både ur teoretisk och metodologisk synvinkel, har jag i svensk kontext inte kunnat identifiera några studier som belyser sociala insatsgrupper och andra liknande åtgärder ur ett diskursivt perspektiv. Min ambition handlar med andra ord om att belysa sociala insatsgrupper från ett annat metodologiskt tillvägagångssätt än det den redan existerande forskningen tillämpar. Ett diskursanalytiskt tillvägagångssätt möjliggör till exempel en analys av de idéer och resonemang som konstruerar sociala insatsgrupper som meningsbärande fenomen, vilket jag anser är av grundläggande betydelse för förståelsen av sociala insatsgrupper. Min förhoppning är att min studie kan både komplettera den redan existerande forskningen samt bidra med nya perspektiv.

4. Diskursanalys

Detta kapitel inleds med en presentation av det socialkonstruktivistiska perspektivet. I efterföljande del presenterar jag Foucaults diskursteori med fokus på definitionen av begreppet diskurs. Därefter behandlas de grundläggande dragen för en foucauldiansk diskursanalys. Detta görs bland annat genom en jämförelse mellan foucauldiansk diskursanalys och Norman Faircloughs mer lingvistiskt inriktade diskursanalys. Till min hjälp använder jag en text av Stuart Hall som är en redogörelse för Foucaults diskursteori.

4.1. Socialkonstruktivistiskt perspektiv

Forskaren Vivian Burr skriver i boken *Social constructionism* (2003) att socialkonstruktivismen är inte något enhetligt perspektiv och att det bästa sättet att introducera ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på är att utgå från de mest kännetecknande drag som karakteriserar detta perspektiv. Det första handlar om att ett socialkonstruktivistiskt perspektiv innebär ett kritiskt förhållningssätt till förgivettagen kunskap. Burr menar att denna princip huvudsakligen hänvisar till skiljelinjen mellan empirismen och socialkonstruktivismen då empirister menar att den sociala världen existerar oberoende av våra sinnen och kan undersökas på ett objektivt sätt medan socialkonstruktivister menar att världen konstrueras enbart i våra sinnen, vilket innebär att all kunskap är subjektiv (Burr 2003: 3). Den socialkonstruktivistiska utgångspunkten om att all kunskap är en social konstruktion innebär att alla idéer, föreställningar, sätt att resonera och beteenden har sina egna historier som kan undersökas vetenskapligt. En sådan utgångspunkt kallas för anti-essentialism och innebär att kunskap är en produkt av sociala processer snarare än evig och beständig mänsklig visdom (Burr 2003: 5-6). Foucaults genealogiska studier om vansinnet, fängelset och sexualiteten är exempel på undersökningar som syftar till att undersöka hur sanningen om dessa har konstruerats. En konstruktivistisk syn på kunskap och historien i relation till min studie innebär att jag på ett mer kritiskt sätt kan förhålla mig till de kategorier som skapas i diskursen om SIG, nämligen ”ungdomsbrottslingen” och ”experten”. Trots att jag inte genomför någon genealogi är det av stor betydelse att jag ser på dessa som just en kategori som förändras genom historien och inte som enskilda subjekt med essentiella egenskaper. Detta gäller även brottsförebyggande praktiker, som jag försöker förstå och förklara utifrån dess förvandlingar genom historien.

Ett annat karakteristiskt drag för socialkonstruktivismen är att det inte finns någon objektiv sanning utan att all sanning är subjektiv (Burr 2003: 6). Burrs beskrivning av vad sanning är hänvisar till en hermeneutisk variant av socialkonstruktivismen. Hermeneutikens kanske främste företrädare Hans-George Gadamer menade att eftersom epistemologin föregår ontologin innebär det att sanningen relaterar till de subjektiva upplevelserna, någonting han kallar för *erfarenhet av sanning* (Hekman 1983: 208). En sådan syn på sanning avvisar med andra ord en objektiv sanning i egenskap av just dennes objektivitet och introducerar en subjektiv sanning. Utifrån det socialkonstruktivistiska perspektiv Foucault företräder finns det varken en objektiv eller subjektiv sanning. Det som finns istället är de rådande diskurser som innehar sanningsstatus. Enligt Foucault är sanningen inget annat än en diskurs som förtrycker en annan. Denna skiljelinje mellan en hermeneutisk syn på sanning och den Foucault förespråkar reflekterar

tydligt Burrs poäng om att socialkonstruktivismen inte är ett enhetligt perspektiv utan ett perspektiv som ger upphov till varierande tillämpningar (Burr 2003: 2).

Det kanske mest kännetecknande antagandet inom socialkonstruktivismen är att språket föregår tanken. Det innebär att språket inte enbart är ett medium vi kommunicerar via utan att orden i egenskap av den mening dessa tillskrivs konstituerar oss som subjekt. Det innebär att subjektet inte är en essens utan en social konstruktion. Burr menar dock att den specifika mening som tillskrivs ett specifikt ord förändras, vilket innebär att alternativa konstruktioner skapas (Burr 2003: 47-49). Denna aspekt inom socialkonstruktivismen utvecklas mer ingående i efterföljande avsnitt.

4.2. Foucaults diskursteori och foucauldiansk diskursanalys

Michel Foucaults diskursanalytiska ”verktygslåda” har fått ett stort inflytande på samhällsvetenskaperna, både teoretiskt och metodologiskt. I sammanhanget är det dock viktigt att påpeka att Foucault själv aldrig har kallat sina analyser för diskursanalyser utan för arkeologi och senare för genealogi. Det är just i Foucaults beskrivning och tillämpning av den arkeologiska metoden, framförallt i hans bok *Vetandets arkeologi* (2002), där definitionen av det som idag kallas för foucauldiansk diskursanalys presenteras. Foucault definierar den arkeologiska metoden som en beskrivning av ett *arkiv*. Med begreppet *arkiv* menar han de regelmönster vilka definierar vad som är möjligt att säga och tänka vid en viss tidpunkt, förutsättningarna för konstruktionen av det som anses vara sanning och det som avfärdas som falskt eller orelevant samt vilka individer, grupper eller klasser som kontrollerar produktionen av dessa regelmönster för sanningsproduktion (Foucault 1991: 59-60). Dessa regelmönster kallas för diskurser. I *Vetandets arkeologi* definierar Foucault diskurs på följande sätt: “/.../ en mängd utsagor i den mån de beror av samma diskursiva formation /.../” (Foucault 2002: 144) och som ”/.../ praktiska handlingar som systematiskt bildar de objekt de talar om” (Foucault 2002: 67) och att diskursen är ”/.../ ett begränsat antal utsagor för vilka man kan definiera en mängd existensvillkor /.../” (Foucault 2002: 145). Definitionen av diskursen som yttranden om ett visst objekt pekar ut tre viktiga aspekter hos en diskurs, nämligen att diskurs är ett sätt att tala om ett specifikt objekt, att diskurser inte enbart är förtryckande utan även produktiva eftersom de konstruerar sina objekt och att diskurser är historiskt betingade.

Ett sätt att definiera en foucauldiansk diskursanalys på är genom jämförelsen med den mer lingvistiskt orienterade formen av diskursanalys. Ett exempel på en sådan är den kritiska diskursanalysen utvecklad av den brittiske lingvisten Norman Fairclough. Skillnaden mellan

Faircloughs diskursanalys och Foucaults diskursanalys är att Faircloughs diskursbegrepp enbart hänvisar till språkbruket som social praktik medan Foucault betraktar diskursen som en serie av historiskt och kulturellt betingade uppsättningar av regler för produktionen av olika former av vetanden om ett specifikt objekt (Fairclough 1992: 37-38). Foucault använder inte begreppet diskurs i en strikt lingvistisk mening utan utvidgar dess betydelse till att omfatta alla sociala praktiker som producerar mening. Sociologen Stuart Hall sammanfattar detta så här ”/.../ since all social practices entail *meaning*, and meanings shape and influence what we do – our conduct – all practices have a discursive aspect” (Hall 1997: 44). Detta innebär att Foucaults diskursbegrepp överbryggar distinktionen mellan vad som sägs (språket) och vad som görs (praktikerna) (Hall 1997: 44). Ett exempel där Foucault själv beskriver skillnaden mellan en textorienterad diskursanalys och sin egen är när han skriver att språkanalysen ställer frågan ”Enligt vilka regler har denna utsaga byggts upp och enligt vilka regler kan man alltså bygga andra, liknande utsagor?” medan hans egen fråga lyder ”Hur kommer det sig att just den utsagan har uppträtt och inte någon annan i dess ställe?” (Foucault 2002: 42). Med andra ord så handlar en foucauldiansk diskursanalys om att analysera vilka förutsättningar som måste finnas på plats för att en viss diskurs ska gälla och på vilket sätt den utesluter andra diskurser. I mitt fall handlar det alltså om att analysera hur diskursen om samverkan och risk utformas, vad som möjliggör att den utformas på det sättet den gör, vad den utesluter samt vilka effekter detta för med sig.

Sociologen Stuart Hall påpekar att Foucaults påståenden om att all mening skapas inom diskursen ibland har misstolkats som att Foucault menar att ting i sig inte har någon materiell existens. Det Foucault menar är istället att ”nothing has any meaning outside of discourse” (Foucault i Hall 1997: 45), vilket i sin tur tydligt återspeglar den socialkonstruktivistiska vetenskapssyn den foucauldianska diskursanalysen vilar på. Foucault menar med andra ord att fenomen som till exempel vansinne, sexualitet eller bestraffning inte har någon essens utan konstrueras diskursivt. Foucault beskriver till exempel i boken *Vansinnets historia under den klassiska epoken* (1983) hur vansinnet som fenomen blev till ett objekt för psykiatrin. Foucault menar att det var etableringen av psykiatrin - som en vetenskap som förfogar över ”sanningen” om vansinnet - som diskursivt konstituerade kategorin ”vansinniga”. De vansinniga isolerades därmed inte bara fysiskt utan även begreppsmässigt, genom den dåvarande psykiatriska diskursen som definierade ”sanningen” om den vansinnige. Av denna anledning kallar Foucault det psykiatriska språkbruket för ”/.../ förnuftets *monolog rörande galenskapen /.../*” (Foucault 1983: 10). Samma resonemang kan appliceras för att förstå konstruktionen av gruppen ”unga som riskerar att rekryteras till kriminella nätverk” där diskursen om sociala insatsgruppen kan betraktas som den *monolog* som avgränsar dessa unga begreppsmässigt. Nästa steg i en sådan

analys innebär att undersöka vilken form av ”förnuft”, det vill säga vetenskaplig diskurs, denna konstruktion vilar på.

5. Material och metodologi

Detta avsnitt inleds med en presentation av analysmaterialet och en diskussion kring urvalet av material. Därefter följer en presentation av det metodologiska tillvägagångssättet och hur genomförandet av analysen gick till. Beskrivningen av de metodologiska utgångspunkterna syftar till att presentera riktlinjer för analysen samt att definiera för analysen viktiga begrepp.

5.1. Material

Mitt material består av texter som utgör diskursen om sociala insatsgrupper (SIG) i betydelsen att de är uttryck för den statliga avsiktsförklaringen angående SIG. Det innebär att dessa informerar om SIG och anger riktlinjer samt vägleder arbetet med SIG. Texterna härrör från regeringens satsning på SIG vilket innebär att de är utformade av regeringen, myndigheter eller personer som representerar regeringen eller myndigheter.

Diskurser manifesteras i olika typer av texter, till exempel i skrift, bild, eller artefakter och kan tillhöra olika genrer (Fadyl et al. 2013: 483). Benämningen text i det här fallet hänvisar alltså inte enbart till skrivna texter utan till de meningsskapande processer som förmedlas via text, bild eller artefakter. Jag valde att inkludera både skriftligt och visuellt material i mitt analysmaterial vilket i sin tur består av olika typer av genrer, till exempel: informationsfolder, broschyr, rapport, debattartiklar, utredning och nyhetsbrev. Fadyl et al. skriver i artikeln *Interrogating discourse: The application of Foucault's methodological discussion to specific inquiry* (2013) så här angående valet av analysmaterial för en diskursanalys: ”Discourses can, and many argue should, be examined over multiple different texts, drawn from different types of sources”. Det är med andra ord inte texternas form eller genretillhörighet som bör styra valet av analysmaterial utan dess diskursiva tillhörighet. Detta har även varit utgångspunkten för urvalet av mitt analysmaterial. Eftersom det finns olika konventioner för hur texter ska utformas beroende till vem dessa riktar till samt hur dessa ska användas (Boréus 2011: 132-133) skapar genrevariationen i mitt material en möjlighet att fördjupa diskursen om SIG. För att ta ett exempel: en statlig utredning är av betydelse eftersom den kan vara en nyckeltext för utformningen av en diskurs medan en broschyr kan vara en bra källa eftersom den är retoriskt intressant och eftersom den riktar till den breda allmänheten. Frågor som kan tas upp i samband med analys av en broschyr om SIG är till exempel: vilken retorik som används för att lansera SIG för den breda allmänheten, vilken information man valdes att ta upp samt vilken

information som valdes bort eller vilket språkbruk som användes (formellt språkbruk eller informellt språkbruk).

Urvalet av material utgår med andra ord från en dynamisk syn på diskursen, det vill säga att diskursen om SIG manifesteras i olika typer av texter och inte endast i offentligt tryck, som är synonymt med en statlig avsiktsförklaring eller ställningstagande. Ett bra exempel på ett uttryck av diskursen om SIG är de 23 brev som utformats av projektledaren för SIG och som riktas till de som med hjälp av sociologen Michael Lipskys begrepp kan kallas för *gräsrotsbyråkrater* (Lipsky 1980), det vill säga de som praktiskt arbetar med SIG, till exempel poliser och socialsekreterare. Dessa nyhetsbrev innehåller inte enbart information om SIG utan förmedlar råd, tips, tar upp dilemman som uppstår vid det praktiska arbetet med SIG samt söker motivera och entusiasmera andra till fortsatt engagemang med SIG.

Jag valde att dela in mitt material i tre kategorier: *dokument bakom inrättandet av sociala insatsgrupper, lanseringsmaterial* och *informations- och vägledningsmaterialet*. *Dokument bakom inrättandet av sociala insatsgrupper* består av offentligt tryck: ett direktiv och en utredning där inrättandet av SIG föreslås som en insats mot etableringen av den grova brottsligheten generellt och nyrekrytering till kriminella gäng specifikt. Av dessa texter kan utredningen betraktas som en så kallad nyckeltext eftersom den är ett uttryck för en process där olika inslag i en offentlig diskurs har smälts samman (Boréus 2011: 158-159) och som resulterat i förslaget om inrättandet av SIG.

Nästa kategori av texter kallas för *lanseringsmaterial* eftersom dessa skapades under den period då Rikspolisstyrelsen fick för uppdrag att initiera pilotprojektet med SIG och att dess grundläggande syfte är att lansera pilotprojektet med SIG för pilotområden men även för allmänheten. Lanseringsmaterialet består av: två debattartiklar i ett av Sveriges största dagstidning skrivna av justitieministern respektive rikspolischefen och ordföranden i Sveriges Kommuner och Landsting. Den ena artikeln publicerades samma dag som Rikspolisstyrelsen fick regeringsuppdraget att initiera pilotprojektet med SIG och den andra en månad innan Rikspolisstyrelsen redovisade sin slutrapport av projektet med SIG för regeringen. Ingår gör även en film om SIG *Sociala insatsgrupper kan hejda ungdomsbrott* och en *Gemensam viljeförklaring* i form av en folder där SIG lanseras som ett samverkansuppdrag mellan Rikspolisstyrelsen, Sveriges Kommuner och Landsting, Socialstyrelsen, Arbetsförmedlingen, Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens institutions styrelse och Ungdomsstyrelsen.

Informations- och vägledningsmaterialet består av texter som syftar till att informera om SIG och riktas till allmänheten, till exempel skriften *Med individen i centrum. Korta fakta och berättelser om samverkan kring kriminella ungdomar i sociala insatsgrupper*, Rikspolisstyrelsens redovisning av uppdraget med SIG, praktisk information och vägledning till de som jobbar med SIG i form av nyhetsbrev och en sammanfattning av en erfarenhetskonferens om SIG.

Analysmaterialet i sin helhet redovisas i referenser under rubriken *källmaterial*. Det ska påpekas att allt analysmaterial har använts i analysen av diskursen om SIG även om det inte är alla som jag refererar till uppsatsen. Referenser i uppsatsen har gjorts till de utsagor som tydligast representerar ett visst inslag i diskursen. I samband med att Rikspolisstyrelsen fick uppgiften att initiera samt stödja arbetet med SIG har de lagt upp eller länkat till allt material rörande SIG på polisens webbsida och detta har varit en viktig källa för materialinsamlingen.

Kommittédirektivet, regeringspropositionen och utredningen finns tillgängliga på regeringens hemsida. Eftersom det är en fördel när man genomför en diskursanalys att hitta dokument som kommer från olika källor (Fadyl et al. 2013: 489) försökte jag hitta andra texter på andra involverade myndigheternas webbsidor. Men eftersom polisen webbsida utgör en form av samlingsplats för all information om SIG länkar de andra myndigheterna dit. Mitt material representerar i stort sett alla betydande texter om SIG som är av offentlig karaktär. Den text jag bland annat valde att utesluta är en forskningsrapport om SIG och den uteslöts eftersom jag inte betraktar den som en del av den statliga avsiktsförklaringen i bemärkelsen att den inte syftar till att informera om SIG eller vägleda arbetet med SIG.

5.2. Metodologiska utgångspunkter

Michel Foucault har aldrig presenterat några enhetliga riktlinjer för sitt metodologiska tillvägagångssätt (Fadyl et al. 2012: 478-479). Denna icke-existens av en sådan analytisk modell ledde till framväxten av en mängd studier som syftar antingen till att skapa en sådan modell eller texter som presenterar en metodologisk vägledning för foucauldiansk diskursanalys (Fadyl et al. 2012; Hall 1997; Hook 2001; Kendall & Wickham 1999). Ett råd som ges till den som gör en foucauldiansk diskursanalys är att anpassa det metodologiska tillvägagångssättet efter egna frågeställningar, dock på så sätt att det återspeglar de viktigaste aspekterna i Foucaults diskursteori (Fadyl et al. 2012: 479). Mitt metodologiska tillvägagångssätt utformades efter detta råd. För att tydligare hålla fast vid Foucaults diskursteori använder jag en text av Stuart

Hall där kan räkna upp ett visst antal aspekter som bör beaktas när man gör en foucauldiansk diskursanalys.

En foucauldiansk analys sker genom en analys av de minsta beståndsdelarna i analysen, det som Foucault kallar för yttranden. Yttranden kan vara enskilda ord eller symboler som i sin tur formar en text (Fadyl et al. 2012: 478-479). Hall menar att det första steget i en diskursanalys handlar om att analysera yttranden om det som är föremålet för analysen (Hall 1997: 45). I mitt fall handlar det om att analysera yttranden om samverkan och risk. Beslutet att det är just samverkan och risk som är föremål för analysen tog jag efter den första genomläsningen av allt material och då det framgick att dessa är centrala inslag i diskursen om SIG. Inledande frågor som ledde mig i analysen av yttranden angående samverkan var: hur beskrivs samverkan? hur motiveras samverkan som arbetssätt? Tillvägagångssättet vid analysen av yttranden om risk var annorlunda då risk i texterna om SIG inte är ett enhetligt fenomen, då yttranden om risk förmedlas via yttranden om riskbedömning, riskfaktorer och det faktum att målgruppen för SIG anses vara i riskzonen. Under genomläsningen av materialet valde jag att analysera yttranden om riskbedömning, då dessa inbegrepp även yttranden om riskfaktorer och riskzonen. Inledande frågor till analysen av risk var: hur beskrivs användningen av riskbedömning och hur beskrivs fördelar och nackdelar med riskbedömning.

Nästa metodologiska utgångspunkt handlade om att analysera vad det var som möjliggjorde att yttranden om risk och samverkan utformades på just det sättet och inte på ett annat. Hall menar att detta steg i analysen handlar om att bestämma vad som är möjligt att säga och inte säga om ett visst föremål i en viss diskurs (Hall 1997: 45). I mitt fall handlade det om att analysera vilka bakomliggande antaganden, idéer och föreställningar som låg bakom beskrivningar av risk och samverkan. Detta steg i analysen handlade även om att beakta att dessa antaganden, idéer och föreställningar även anger riktlinjer för vad som utesluts i diskursen om samverkan och risk.

Den tredje metodologiska utgångspunkten handlade om att analysera vilka subjekspositioner som framträder i diskursen om SIG. Subjekspositioner kan definieras som den position som en person besitter i en viss diskurs (Fadyl et al. 2012: 484). För att ta ett exempel: det anses fullt normalt att en bostadslös person tigger pengar på gatan men mindre normalt när en känd skådespelare gör det. Det ingår alltså inte i subjekspositionen ”kändis” att tigga på gatan. Subjekspositioner begränsar med andra ord både det vi kan göra och säga i relation till den subjeksposition vi ges i en viss diskurs. Den centrala subjekspositionen i diskursen om SIG är kategorin unga som riskerar att rekryteras till kriminella nätverk eller riskerar att utveckla en

kriminell livsstil. Analysen av utformningen av denna subjektsposition handlade om att analysera vilka egenskaper som tillskrevs målgruppen för SIG. Jag anser att de tre ovannämnda metodologiska utgångspunkterna återspeglar både de huvudsakliga aspekterna i Foucaults diskursteori samt möjliggör för mig att besvara mina forskningsfrågor.

6. Teoretiskt ramverk

I detta avsnitt presenteras mitt teoretiska ramverk som består av teoretiska begrepp och resonemang som används för att skapa en förståelse för och problematisera diskursen om sociala insatsgrupper. Min teoretiska utgångspunkt är ett governmentalityperspektiv som presenteras inledningsvis. I efterföljande del presenterar jag risktänkandet som styrningsrationalitet och ansvarsgörande av det lokala samhället och individen som strykningstekniker. Efter det presenterar jag begreppet net-widening och teorin om den pastorala makten. De teoretiska begrepp och resonemang som ingår i mitt teoretiska ramverk bör inte förstås som ett försök att skapa en övergripande teoretisk förklaring utan snarare som fristående begrepp och resonemang som används för att förstå de centrala inslagen i diskursen om SIG.

6.1. Governmentalityperspektiv

Begreppet *governmentality* myntades av Michel Foucault under hans Collège de France-föreläsningar år 1977-1978, som i svensk utgåva gavs ut under titeln *Säkerhet, territorium, befolkning* (2010). Foucault myntade begreppet governmentality i samband med sina undersökningar av den moderna västerländska statens genealogi och använde det för att beteckna en ny politisk styrning, det vill säga en ny form av statlig maktutövning, som utvecklades under 1700-talet i samband med omvandlingen av den feodala staten med styrning över undersåtar till den administrativa staten med styrningen över befolkning (Foucault 2010). Det karakteristiska för denna omvandling var decentraliseringen av den statliga makten som idag utövas genom olika statliga myndigheter och instanser och dess tjänstemän. Socialtjänsten, polisen och skolan ses i detta perspektiv som professioner varigenom governmentality utövas. Begreppet governmentality är därmed nära sammankopplad med ett annat av Foucaults begrepp, nämligen biopolitiken, som refererar till *förstatligandet av det biologiska* och som syftar till att administrera medborgarnas sätt att leva (Foucault 2008: 217).

Studier utifrån ett governmentalityperspektiv handlar om hur människor styrs samt hur de styr sig själva och governmentality definieras som *the conduct of conduct* (Dean 2010: 17). Två viktiga begrepp inom governmentality är styrningsrationalitet och styrningstekniker.

Styrningsrationalitet definieras som varje form av tänkande som syftar till att bestämma hur någonting är eller hur det bör vara (Dean 2010: 18-19) och styrningstekniker definieras som alla strategier, medel och instrument som används för att styra individen mot ett visst mål (Dean 2010: 32). Styrning hänvisar dock inte enbart till hur människor styrs med hjälp av en statlig maktutövning utan även hur denna makt används för att skapa subjekt som styr sig själva i den riktning som önskas av staten (Dean 2010:18). Det som avgör formen av den styrning som tillämpas är inställningen till det som ska styras. Denna inställning eller sättet att tänka kring ett fenomen formas i sin tur av olika kunskapssystem som bestämmer dennes utformning, oftast handlar det om olika vetenskapsgrenar och vetenskapliga resonemang som har fått tolkningsföreträde på ett visst fält (Hultqvist & Petersson 1995: 26). En analys av de tekniker som används för att styra samhällsgruppen unga som anses riskera rekryteras till kriminella nätverk förutsätter med andra ord en analys av hur denna grupp konstrueras diskursivt samt vad som möjliggör denna konstruktion. Ett lämpligt metodologiskt verktyg för genomförande av en sådan analys är en foucauldiansk diskursanalys som beskrevs i tidigare avsnitt. En analys utifrån ett governmentalityperspektiv innebär därmed en analys av specifika tekniker (styrningstekniker) som används för att styra befolkningen som helhet eller enskilda samhällsgrupper samt inställningen till det som ska styras (styrningsrationalitet). I den här uppsatsen används ett governmentalityperspektiv för att analysera den styrningsrationalitet samt de olika tekniker som används inom ramen för arbetet med SIG för att styra gruppen unga som anses riskera rekryteras till kriminella nätverk.

Det bör påpekas att governmentalityperspektiv i denna uppsats inte används som en teori utan som ett teoretiskt perspektiv vars grundläggande potential ligger i ett klagande att all maktutövning grundas på kunskap om dess föremål. Detta innebär att det är inom ramen för utformningen av ett politiskt förslag eller reform som ett visst problem konstrueras. För att ta ett exempel: om regeringen beslutar om att minska klasstorleken i skolorna som ett svar på problemet med elevernas bristande skolresultat betyder det att klassernas storlekar konstruerats som ett problem. Med andra ord reagerar regeringen på problemet med elevernas låga skolprestationer genom att framställa ett *problem* som handlar om klasstorleken. Kategorin unga som anses riskera rekryteras till kriminella nätverk, nyrekrytering och tekniker för att motverka den är därmed någonting som konstrueras inom ramen för diskursen om sociala insatsgrupper. Däri ligger även governmentalityperspektivets kritiska potential då dess fokus ligger på att uppmärksamma att den föreslagna lösningen på problemet med nyrekryteringen till kriminella nätverk och ungdomsbrottslighet generellt hade kunnat se annorlunda ut om problemet med nyrekryteringen och målgruppen för SIG hade konstruerats på ett annat sätt. Genom att belysa

detta skapas det ett utrymme för en eventuell förändring av synen på både nyrekryteringen och målgruppen för SIG då SIG betraktas inte som lösningen på ett problem, utan som en del av konstruktionen av detta problem.

6.1.1. Risktänkande som styrningsrationalitet

Utifrån ett governmentalityperspektiv finns det flera olika styrningsrationaliteter, där risktänkandet är en av dessa. Den franske sociologen Robert Castel (1993-2013) är en av de governmentalityforskare som utvecklade det teoretiska resonemanget om risktänkandet som styrningsrationalitet. Som underlag för min diskussion av Castels resonemang använder jag hans text *From Dangerousness to Risk* (1991).

Castel menar att risktänkandet i institutionella sammanhang innebär upplösning av individen till en rad riskfaktorer. Subjektet förvandlas med andra ord från en individ till en uppsättning av egenskaper som relaterar till olika riskskalor. Enligt Castel innebär tillämpning av risktänkandet och riskanalyser i olika institutionella sammanhang att relationen mellan personalen och klinten eller den som ska hjälpa och den som ska hjälpas reduceras till en administrativ åtgärd där personalen agerar som administratörer. Castel menar att risktänkandet i längden gör att det personliga mötet mellan den som ska hjälpas och den som hjälper blir överflödigt då informationen om riskfaktorer kan inhämtas från patientens handlingar eller journaler (Castel 1991: 281-282). Han menar även att ett sådant tillvägagångssätt innebär en förskjutning från nutid till dåtid, vilket innebär att det i institutionella sammanhang blir viktigare vad en person gjorde förr i tiden än vad den gör i nutid (Castel 1991: 281-282).

6.1.2. Ansvarsgörande som styrningsteknik

Sociologen David Garland beskriver i boken *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society* (2001) utvecklingen av den moderna kontrollen av brottslighet. Garland menar att i USA och Storbritannien ledde socioekonomiska och politiska förändringar under 1970-talet fram till framväxten av en kontrollkultur inom det straffrättsliga fältet. De förändringar som ledde till detta handlade bland annat om den försvagade tilltron till idén om rehabilitering som ett medel för effektiv brottsprevention. Under denna period ökade även brottsligheten generellt vilket enligt Garland ledde, till framväxten av en *culture of fear*. Denna ökade rädsla för brottsligheten hos befolkningen bidrog bland annat till krav på strängare åtgärder mot brottslighet och mer kontrollerande strategier för brottsprevention. Inom det straffrättsliga fältet innebar framväxten av kontrollkulturen bland annat att ansvaret för brottsbekämpning förflyttades från staten till det lokala samhället, någonting Garland kallar för

responsibilization strategy (i fortsättningen betecknas detta som ansvarsgörande). Garland menar att detta ansvarsgörande innebär att:

”/.../ the central government [is] seeking to act upon crime not in a direct fashion through state agencies (police, courts, prisons, social work, etc.) but instead by acting indirectly, seeking to activate action on the part of non-state agencies and organizations”.

(Garland 1996: 452)

Garland menar att spridningen av ansvaret för brottsligheten och kontrollen av brottslingen eller den potentiella brottslingen till personer, myndigheter och organisationer som befinner sig utanför det straffrättsliga fältet innebär ett statligt erkännande av en länge etablerad sociologisk sanning, nämligen att det mest effektiva sättet att upprätthålla social ordning inte sker genom användning av rättsliga påföljder utan genom den informella kontrollen (Garland 2001:126). Av denna anledning försöker staten aktivt involvera lokala verksamheter, organisationer och enskilda personer i utövningen av det som han kallar för *crime control*, vilket kan översättas till polisiär kontroll. Med den polisiära kontrollen menas aktiviteter som syftar till att bekämpa och förebygga brott samt upprätthålla lag, ordning och säkerhet. Det innebär dock inte att dessa aktiviteter nödvändigtvis utövas av polisen.

Garland menar vidare att framväxten av den nya kontrollkulturen (the culture of control) rörande brottslighet även ledde till en förändring i synen på lagöverträdaren. Medan man tidigare betraktade lagöverträdaren som en person som var ett ”offer” för den ojämna fördelningen av samhällsliga resurser betraktas lagöverträdaren idag som fullt ansvarig för sina egna handlingar. Detta innebär en skiftning från synen på brott som en konsekvens av social orättvisa till synen på brott som en konsekvens av individuella handlingar. Garland beskriver denna process som ett ansvarsgörande av individen (Garland 2001).

Trots att Garland inte betraktas vara en del av governmentalityfältet och har riktat en viss kritik mot detta fält (Garland 1997) så menar jag att Garlands resonemang kan användas som ett sätt att skildra ansvarsgörande som en styrningsteknik. Skillnaden mellan Garlands teoretiska resonemang om ansvarsgörande av individen och begreppet ansvarsgörande inom governmentalityfältet ligger i att begreppet ansvarsgörande inom governmentalityfältet förknippas med teorin om ett nyliberalt samhälle. En sådan makroanalys ligger utanför ramen för denna uppsats. Garland menar även att begreppet nyliberalism eller neoliberalism saknar en enhetlig och konsekvent definition vilket gör att den är svår att tillämpa (Garland 1997: 194), vilket jag håller med om.

En fördel med att använda sig av Garlands resonemang om ansvarsgörande är att det betonar på ett mycket tydligare sätt samspelet mellan aktör- och strukturnivå. Garland opponerar sig med andra ord mot det grundläggande antagandet inom governmentalityfältet, nämligen att människor i dagens västerländska samhälle styrs via frihet. Styrning via frihet innebär att dagens människors inte styrs via externa tvång utan uppmuntras till självstyrning, det vill säga att ta ansvar för sina egna liv men anpassa sig till statliga riktlinjer och rekommendationer. Utgångspunkten för ett sådant resonemang är med andra ord att individen är ett fritt subjekt som aktivt styr sitt eget liv (Dean 2010: 192-193). Garland anser att detta resonemang förbiser distinktionen mellan begreppet frihet och aktörskap. Han menar att trots att varje individ har en handlingsförmåga innebär detta inte per automatik att den handlar fritt (Garland 1997: 196-197). Han utgår med andra ord från en mer strukturalistisk syn på handling där förmågan att handla (aktörskap) inte innebär att begränsningar av handlingsfältet försvinner, det vill säga att man kan handla exakt hur man vill. För att exemplifiera: bara för att jag väljer att handla i en mataffär innebär det inte att jag kan köpa all mat jag vill, till exempel på grund av bristande ekonomiska resurser. Jag anser att distinktionen mellan aktör och struktur är av grundläggande betydelse för att förstå handlingsmöjligheter för målgruppen för SIG och föredrar därmed Garlands resonemang.

6.2. Net-widening – förstärkning av den polisiära kontrollen

Sociologen Stanley Cohen (1942- 2013) myntade begreppet net-widening i boken *Visions of Social Control* (1985). Cohen beskriver net-widening som en process där administrativa förändringar resulterar i eller möjliggör att fler individer kan utsättas eller kommer utsättas för polisiära sanktioner. Det som enligt Cohen möjliggör net-widening är brottsförebyggande praktiker som handlar om tidiga sociala åtgärder och användningen av riskfokuserade manualer inom socialt arbete. Cohen anser att syftet med dessa praktiker är strävan att nå samhällsgrupper vilka inte kunde nå tidigare, på grund av att de inte var aktuella varken för socialt eller polisiärt arbete. Målgruppen för dessa åtgärder är individer som karaktäriseras av en viss tvetydighet, det vill säga dessa misstänkliggörs av till exempel polisen men kan inte vara föremål för polisiära sanktioner eftersom dessa inte har begått några brott som polisen känner till (Cohen 1985: 52-54). Till denna målgrupp av tvetydiga individer hör bland annat personer som definieras som varande "in trouble", "at risk" eller "potential delinquents" (Cohen 1985: 53). Cohen menar att net-widening kan ses som ett sätt att stärka den polisiära kontrollen över individer som anses hota den bestående ordningen eller av någon anledning anses avvikande.

6.3. Den pastorala makten

Michel Foucault myntade begreppet *den pastorala makten* under en serie öppna föreläsningar på Collège de France under åren 1977-1978. Foucaults arbeten kring den pastorala makten är en del av hans skildring av den moderna statens genealogi. Pastoralmakten är en typ av makt som har sitt ursprung i den kristna idén om herdens omsorg över sin flock och som introducerades i den västerländska världen via kyrkans förmedling. Herdemetaforen symboliserar för Foucault en form av regerande över människor till skillnad från ett politiskt regerande över en stat, territorium eller en politisk struktur. De utmärkande dragen för pastoralmakten är att den är individualiserande, kräver absolut lydnad och tillgång till sanning som förmedlas via bikten (Foucault 2010: 129-132). Foucault menar att den pastorala makten inkorporerades under 1800- och 1900-talen som en del av den moderna liberalstatens styrningsrationalitet och utövas idag inom välfärdssektorn. Utövningen av denna makt handlar dock inte längre om att nå frälsning utan att säkerställa befolkningens välfärd i form av välmående, säkerhet och hälsa. Utövarna av den pastorala makten är idag till exempel: lärare, socialarbetare eller poliser (Nadesan 2008: 24). Foucault särskiljer fyra olika tekniker som används i utövning av den pastorala makten. Dessa handlar om att: övertala individer att göra det som krävs för att forma sitt liv i linje med statliga riktlinjer och rekommendationer, kontinuerligt övervaka individens handlingar och tankar, kräva av individen att få veta dennes innersta tankar och hemligheter samt kräva en lydnad i relation till auktoriteter (Foucault 1999: 124-125).

Teorin om den pastorala makten används för att studera omsorg om befolkningen som maktutövning (Svensson 2001; Giertz 2012). Genom att utgå från teorin om den pastorala makten är det med andra ord möjligt att belysa att även praktiker som syftar till att vårda och hjälpa är en form av maktutövning. En sådan utgångspunkt möjliggör även att undvika att tänka om diskursen om sociala insatsgrupper i termer av behandling eller kontroll som så tydligt förknippas med socialtjänstens respektive polisens institutionella logiker.

7. Analys

Detta avsnitt inleds med en analys av diskursen om samverkan. Därefter analyseras diskursen om risk. Kapitlet avslutas med en analys av pastorala makttekniker som uttrycks i diskursen om sociala insatsgrupper. Varje del av analysen delas in i enskilda tematiska avsnitt och avslutas med en övergripande diskussion.

7.1. Diskursen om samverkan

I detta avsnitt analyserar jag diskursen om samverkan. Med samverkan menar jag huvudsakligen samverkan mellan socialtjänsten, polisen och skolan inom ramen för arbetet med sociala insatsgrupper (SIG). Den följande texten struktureras efter specifika teman som kännetecknar talet om samverkan. Avsnittet avslutas med en diskussion där jag diskuterar samverkan utifrån David Garlands begrepp ansvarsgörande av det lokala (responsibilization strategy).

7.1.1. ”Man måste samarbeta, man måste mobilisera”

Samverkan är ett återkommande inslag i diskursen om SIG. I utredningen *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2010:15) skriver utredaren att ”/.../ samverkan mellan myndigheter och andra är en nödvändig förutsättning för att insatserna ska bli framgångsrika” (SOU 2010:15: 57). På ett annat ställe skriver hon att för att nyrekryteringen till kriminella grupperingar ska förhindras är det av vikt att samhällets gemensamma resurser används på ett bättre och mer uthålligt sätt (SOU 2010:15: 88). I filmen om SIG, *Sociala insatsgrupper kan hejda ungdomsbrottslighet*, berättar en forskare i klinisk neurovetenskap att ”Det räcker inte att socialtjänsten gör sitt, polisen gör sitt, och ungdomspsykiatrien gör sitt. Man måste samverka, man måste mobilisera” (Videoklipp a: Rikspolisstyrelsen 2013).

Liknande resonemang förmedlas också i de månatliga nyhetsbrev som riktas till alla personer som arbetar med SIG, till exempel: ”Ingen kan göra allt, men tillsammans kan vi göra mycket” (Nyhetsbrev 2011 november) eller ”Gemensamma krafter mot ungdomsbrottslighet” (Nyhetsbrev 2011 december). Vikten av samverkan mellan myndigheterna stipuleras även mer formellt genom att det skapas ett dokument som kallas för *Gemensam viljeförklaring* där bland annat Rikspolisstyrelsen, Sveriges Kommuner och Landsting, Socialstyrelsen och Arbetsförmedlingen presenterar sin medverkan i arbetet med SIG. Av de ovan presenterade citaten framstår det tydligt att samverkan mellan socialtjänsten, polisen och skolan konstrueras i texterna om SIG som en självklarhet och en nödvändig förutsättning för att uppnå framgång i arbetet med unga som anses riskera att rekryteras till kriminella gäng. Detta intryck förstärks ytterligare i texterna genom att inga alternativ till samverkan som arbetsmetod presenteras.

Ett tema som förstärker konstruktionen av samverkan som en framgångsrik arbetsmetod är att samverkan presenteras som en arbetsmodell som ”trotsar invanda arbetssätt” (Broschyr: Rikspolisstyrelsen 2012). Konstruktionen av samverkan som ett nytt arbetssätt förmedlas dock enbart i lanseringsmaterialet och informations- och vägledningsmaterial. I dokumenten bakom

inrättandet av SIG framgår istället att liknande arbetssätt redan tillämpas, till exempel SSP-samarbeten⁷. Att samverkan inom SIG konstrueras som ett nytt arbetssätt enbart i lanseringsmaterialet och informations- och vägledningsmaterial exemplifierar hur olika textgenrer påverkar en diskursiv framställning (Boréus 2011: 132-133). Konstruktionen av samverkan som ett nytt arbetssätt i dokument som riktas till den breda allmänheten drivs förmodligen av viljan att stärka SIG:s attraktionskraft.

Ett annat tydligt tema i dokumenten om SIG är att samordningen av de redan existerande brottsförebyggande insatserna när det gäller unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk måste effektiviseras. Redan i direktivet till utredningen *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2010:15) framförs att utredaren ska föreslå förbättringar när det gäller samordningen som myndigheter och kommuner redan bedriver (Dir. 2009:8). Att den redan existerande samverkan inte anses tillräckligt effektiv framgår tydligt även i utredningen då utredaren menar att det finns ett klart behov av att förstärka samverkan i relation till unga (SOU 2010:15: 90). På ett annat ställe skriver utredaren att ambitionen för samverkan i Sverige bör höjas (SOU 2010:15: 100). Varför det redan pågående arbetet som bedrivs inte anses tillräckligt diskuteras varken i direktivet eller i utredningen.

Jag identifierade flera teman som användes för att motivera varför samverkan behöver effektiviseras när det gäller arbetet med SIG. Bland dessa kan nämnas socialtjänstens, Kriminalvårdens och Statens institutionsstyrels misslyckande med att få unga att upphöra med brott (SOU 2010: 15: 87), ett ifrågasättande av polisens, socialtjänstens och skolans förmåga att dela med sig av information (Ask 2011), att det är myndigheternas lagreglerade skyldighet att samverka (SOU 2010: 57), att samverkan behövs för att samhällets resurser ska utnyttjas på bästa sätt och att samverkan effektiviserar respektive myndigheters arbetssätt (SOU 2010: 15: 209). Ett annat genomgående tema i texterna om SIG handlar om att målgruppen för SIG har så omfattande behov att det krävs samordning av insatser från olika myndigheter på individnivå. I filmen om SIG uttrycker forskaren i klinisk vetenskap det så här: ”De problem som den enskilda individen och familjen har är så komplexa att det finns ingen verksamhet, myndighet som ensam kan lösa problemet.” (Videoklipp a: Rikspolisstyrelsen 13). Den sistnämnda typen av argument visar hur målgruppen för SIG konstrueras som problematisk och i behov av omfattande insatser.

⁷ SSP är en samverkansmodell mellan socialtjänst, skolan och polisen, sekretessen bryts genom samtycket från vårdnadshavaren, samverkan bedrivs på individ och gruppnivå (SOU 2010:15: 76-77).

Det värde som tillskrivs samverkan när det gäller det brottsförebyggande arbetet i stort och arbetet med SIG specifikt kan uppfattas som paradoxalt. Detta med tanke på att det i Socialstyrelsens rapport ”*Kartläggning av samverkansinterventioner med syfte att motverka en kriminell livsstil*” (2012), som publicerades i samband med Socialstyrelsens vägledning när det gäller arbetet med SIG, framgår att det inte finns något säkert vetenskapligt stöd för att arbetet i form av samverkan fungerar bättre än arbetet som bedrivs av enskilda verksamheter (Socialstyrelsen 2012: 7). Kriminologen Robert Andersson och historikern Roddy Nilsson menar att svensk kriminalpolitik sedan början av 1990-talet har blivit en allt mer politisk fråga. Detta har inneburit att politiska intressen av att visa handlingskraft, framförallt när det gäller den så kallade grova brottsligheten, har trängt undan relevant forskning på området (Andersson & Nilsson 2009: 217). Andersson och Nilsson skriver: ”/.../ den politiska argumenteringen har här kommit att göra gällande att det handlar om att inse att grov och organiserad brottslighet utgör ett allvarligt hot mot samhället som måste tas på allvar” (Andersson & Nilsson 2009: 179). Denna process kallar Andersson och Nilsson för kriminalpolitikens politisering. Jag menar att fokus på samverkan i diskursen om SIG, trots det bristande vetenskapliga stödet för dess effektivitet när det gäller brottsbekämpning, kan tolkas som ett uttryck för kriminalpolitikens politisering. Detta innebär med andra ord att viljan till att agera handlingskraftigt mot det påstådda hotet som nyrekrytering utgör slår undan relevant forskning på området.

Anderssons och Nilssons resonemang om att den organiserade brottsligheten konstrueras som ett samhällshot som med alla medel måste avvärjas återspeglas tydligt i texter om SIG, där organiserad brottslighet beskrivs som ”ett påtagligt samhällsproblem” (SOU 2010: 15: 11) och då man menar att åtgärder mot denna typ av brottslighet står högt på agendan (SOU 2010: 15: 11). Användning av uttryck som ”kraftfulla insatser”, ”man måste mobilisera”, ”gemensam viljeförklaring” och ”gemensamma krafter” i texterna om SIG kan tolkas som att även nyrekrytering till kriminella nätverk uppfattas som ett omfattande hot som kräver extraordinära insatser från myndigheternas sida. I det sammanhanget är det viktigt att påpeka att benämningen ”sociala insatsgrupper” kan associeras till en militär eller polisiär insats. Detta påpekas även i några av remissyttrandena över utredningen. Socialstyrelsen skriver till exempel så här: ”Det finns en risk att en association till polisiära insatsstyrkor, som utgör samhällets yttersta resurs vid allvarliga händelser, kan uppkomma om man inför begreppet sociala insatsgrupper” (Remissyttrande: Socialstyrelsen 2010). Konstruktionen av samverkan som ett nödvändigt medel för att nå framgång i arbetet mot så kallad nyrekrytering till kriminella gäng kan på så sätt förstås som en del av processen av kriminalpolitikens politisering.

I diskursen om SIG framställs effektivisering av samverkan som ett mer effektivt sätt att ”hjälpa” ungdomar som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk. Trots det argumenteras det inte någonstans i texterna om SIG på vilket sätt de konkreta insatser som föreslås är beroende av att socialtjänsten, skolan och polisen utbyter information med varandra angående den aktuella ungdomen. Man förklarar med andra ord inte på vilket sätt samverkan effektiviserar de redan etablerade arbetsätteten. En annan sak som inte får så mycket utrymme är talet om de konkreta insatserna inom ramen för SIG. Att fokus på de konkreta insatserna är betydligt mindre än till exempel fokus på möjligheter till informationsutbyte kan exemplifieras med att i informationsbroschyr som heter *Sociala insatsgrupper – vad är det?* (Informationsbroschyr: Rikspolisstyrelsen 2014) nämns inte de konkreta insatser som SIG erbjuder alls.

7.1.2. ”Sociala insatsgrupper river sekretessmurar”

Framställningen av samverkan som en ny och framgångsrik arbetsmetod i det brottsförebyggande arbetet mot nyrekrytering till kriminella gäng kopplas tydligt i dokumenten om SIG till det faktum att samverkan som arbetsmodell möjliggör utbyte av sekretessuppgifter genom erhållet samtycke från den unge eller hans/hennes vårdnadshavare. Denna koppling mellan samverkan och utbyte av information är så central i dokumenten om SIG att samverkan framstår inte bara som en nödvändighet i sig utan snarare som ett nödvändigt medel för att möjliggöra informationsutbyte mellan myndigheter delaktiga i samverkan. I en folder om SIG formuleras det så här:

Vi vet att samverkan mellan myndigheter är en förutsättning för att hjälpa unga på glid – ändå murar vi in våra verksamheter och skyller på sekretessen /.../ Det nationella projektet med sociala insatsgrupper river sekretessmurar och trotsar invandra arbetsätt!

(Broschyr a: Rikspolisstyrelsen 2012)

Det ovan nämnda citatet exemplifierar att konstruktionen av samverkan inom ramen för SIG bygger på tydliga förväntningar om att samverkan möjliggör ett informationsutbyte som inte hade varit möjligt om samverkan inte hade ägt rum. Med andra ord är samverkan det medel som ”river sekretessmurar”. Att samverkan så tydligt likställs med informationsutbyte och att den framställs som en inte ifrågasättbar framgångsfaktor i arbetet med SIG legitimerar krav på införande av sekretessbrytande bestämmelser där information om den aktuella ungdomen kan utbytas mellan samverkande parter utan samtycke från denne och/eller dennes vårdnadshavare.

Ett exempel på ett sådant krav återges i ett av nyhetsbrevens där projektledaren för SIG och redaktören för nyhetsbrevens återger ett kort referat från en konferens i Stockholm.

Projektledaren skriver:

Rätt att välja en kriminell livsstil? Man måste vara 18 år för att få rösta, köra bil och dricka alkohol på krogen. Och tydligen hur ung som helst för att få säga nej till samtycke för sociala insatsgrupper och därmed ja tack till en kriminell bana.

(Nyhetsbrev 2014 februari)

I citatet ovan ifrågasätter projektledaren unga personers rätt till självbestämmande och rätt till integritet, två ledande principer i socialtjänstlagen (SFS 2001: 453). Genom att likställa den unges ”nej till samtycke” med ett ”ja tack till en kriminell bana” implicerar hon att ett nej till informationsutbyte innebär att ungdomen i frågan har gjort ett aktivt val att ägna sig åt kriminella aktiviteter. I Socialstyrelsens vägledning framgår att erhållet samtycke bör tolkas som ett tecken på att ungdomen i fråga är motiverad till att förändra sitt liv (Socialstyrelsen 2012: 49). Dessa resonemang ger uttryck för David Garland resonemang om ansvarsgörande av individen (Garland 2001) då det framgår att ungdomen förväntas ta ansvar över sitt liv och därmed tacka ja till deltagande av SIG. Detta exempel belyser även att det antas att ungdomen i frågan kan sluta att begå kriminella handlingar när hon/han har bestämt sig för detta. Sådana resonemang utesluter även det faktum att ungdomen kan ha andra skäl till att säga nej till att lämna samtycke till informationsutbyte mellan polisen och socialtjänsten än enbart att hon/han vill fortsätta att begå kriminella handlingar. Oförståelse för detta kan detta leda till att unga personer misstänkliggörs i socialtjänstens, polisens eller skolans ögon. Detta kan också bidra till att ungdomar väljer att tacka ja till SIG eftersom de inte vill bli uppfattade som icke samarbetsvilliga.

Synen på samtycket som en förutsättning för att hjälpa målgruppen för SIG uttrycks i Rikspolisstyrelsens redovisningsrapport där det anges att de som arbetar med SIG känner en frustration över att de inte kan hjälpa unga som inte samtycker till informationsutbyte fast de ser att dessa ungdomar riskerar att gå ett miserabelt liv till mötes, fylld med missbruk, våld och ekonomiska problem och som i slutändan “/.../ påverkar till och med deras chans att överleva” (Rikspolisstyrelsen 2012: 36). I detta citat konstrueras samtycke som det som avgör om personal som arbetar med sociala insatsgrupper kan ”hjälpa” och ”rädda” ungdomar från ett liv fyllt med brottslighet, våld och missbruk och på den yttersta kanten av samtyckediskursen framställs samtycket som en fråga om liv och död. Kopplingen mellan samverkan och informationsutbyte

bildar en beroendekedja där samtycke möjliggör informationsutbyte och informationsutbyte förutsätter samverkan som arbetsmodell. Diskursen om samverkan som en framgångsfaktor med arbetet med SIG kan därför inte förstås isolerad från den funktion den förväntas uppfylla - det vill säga informationsutbyte. Sociologen Ingrid Sahlin skriver i boken *Brottsprevention som begrepp och fenomen* (2000) att brottsförebyggande arbete, som handlar om att samordna information från olika myndigheter eller utveckla nya modeller för insamlandet av information i syfte att effektivisera brottsbekämpning, ämnar stärka kontrollen över målgruppen för detta arbete. Forskaren i socialt arbete Disa Edvall Malm skriver i avhandlingen *Det socio-polisiära handlingsnätet: om kopplingar mellan polis och socialtjänst kring ungdomars kriminalitet och missbruk* (2012) att samverkan mellan socialtjänsten och polisen i praktiken nästan enbart handlade om informationsöverföring och att lättnader i socialtjänstens sekretess till polisen kan medföra att uppgifter om den enskilda individen kan kopplas samman med polisens spanings- och underrättelseverksamhet (Edvall Malm 2012: 183). Med stöd i Sahlins och Edvalls Malm slutsatser finns det en risk att samverkan inom SIG, med dess tydliga fokus på informationsutbyte mellan samverkande parter, riskerar att urholka förtroendet för socialtjänsten. Detta äventyrar i sin tur målgruppens möjlighet att ta del av de insatser socialtjänsten erbjuder.

7.1.3. ”Skolan måste komma med”

Ett viktigt inslag i diskursen om samverkan är framställningen av skolan som en viktig brottsförebyggande aktör inom ramen för sociala insatsgrupper (SIG). Uttryck som att ”skolan måste komma med” (Nyhetsbrev 2014 juni), ”skolan viktig samarbetspartner” (Informationsmaterial: Justitiedepartementet 2014: 21) eller talet om skolans ansvar i det brottsförebyggande arbetet är frekvent förekommande i texterna. I utredningen *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp* (2010:15) skriver utredaren att skolan har en viktigt brottsförebyggande uppgift då det i skolan finns möjligheter att förebygga destruktiva handlingar och framtida brottslighet. Utredaren menar att skolans fördel i det brottsförebyggande arbetet är att lärare möter unga under en lång och sammanhängande period och att skolan i en viss mån redan arbetar brottsförebyggande även om det formellt inte beskrivs på det sättet (SOU 2010:15: 58). Samma resonemang förmedlas i Socialstyrelsens vägledning *Samverkan i sociala insatsgrupper – vägledning för lokalt arbete i syfte att motverka en kriminell livsstil bland unga*, (2012) där det står att den vardagliga kontakten med elever skapar ”/.../ unika möjligheter att upptäcka om något inte står rätt till” (Socialstyrelsen 2012:15). Socialstyrelsen skriver vidare att skolan kan uppmärksamma ”tydliga signaler” som skolk,

förändrade skolresultat, delaktighet i våld och mobbning och andra sociala problem (Socialstyrelsen 2012: 15).

Skolans brottsförebyggande samverkan med socialtjänsten och polisen problematiseras inte i texterna om SIG. Detta trots att skolan helt formellt inte har något brottsförebyggande uppdrag, vilket också nämns i Socialstyrelsens vägledning (Socialstyrelsen 2012: 15). Trots det likställs skolans ansvar för att motverka ungdomsbrottslighet och rekrytering till kriminella nätverk med socialtjänstens och polisens. I utredningen legitimeras detta resonemang med att ”Kriminalpolitik är, enkelt uttryckt, så mycket mer än bara rättsväsendet och straffrätten” (SOU 2010:15: 65). Roddy Nilsson skriver att kriminalpolitiken är en process där politiska idéer, uppfattningar och målsättningar formar det kriminalpolitiska fältet (Nilsson 2013: 25). Av denna anledning är det viktigt att uppmärksamma att skolans ansvar för att motverka ungdomsbrottslighet och nyrekrytering, i dokumenten om SIG, konstrueras i relation till hur nyrekrytering framställs och hur den bör motverkas. Som framgick i tidigare avsnitt framställs nyrekrytering i dokumenten om SIG som ett omfattande samhällsproblem som kan motverkas genom tidiga insatser. Utredaren skriver att ”/.../ åtgärder för att förhindra rekrytering till kriminella grupperingar bör sättas in så tidigt som möjligt i en ung människans liv /.../” (SOU 2010:15: 55) och i broschyren om SIG står det att ”Vi vet att tidiga insatser ökar möjligheterna till ett bra liv – ändå dröjer det ofta innan samhället agerar” (Broschyr a: Rikspolisstyrelsen 2012). Att vikten av tidiga åtgärder har en avgörande betydelse betonas ytterligare genom valet av omslagsbilden till utredningen som föreställer ett litet barn under ett år. Jag menar att det är i ljuset av behovet av tidiga insatser som skolans möjligheter att uppmärksamma tidiga signaler som anses predicera brottslighet ges ett stort brottsförebyggande värde. Skolan betraktas med andra ord som ”en indikator för vilka ungdomar som kommer begå brott” (Informationsmaterial: Justitiedepartementet 2014:15).

Konstruktionen av skolan som en brottsförebyggande aktör vilar på en föreställning om att tidig upptäckt av oönskat beteende minimerar risken att begå brott i framtiden. Detta är en klassisk föreställning inom kriminologin (Platt 2009). Ett sådant resonemang inom det brottsförebyggande arbetet kan jämföras med det som kallas för *fixing broken windows*-logiken som tillhör det som Sahlin definierar som kontrollmodell. Denna logik handlar om ordningsskapande polisiära åtgärder som riktas mot relativt små förbrytelser eftersom man anser att om dessa inte förhindras kommer de leda till grövre brott. Samma logik gäller oönskade beteenden som anses leda till brottsligt beteende om de inte åtgärdas tidigt. *Fixing broken windows*-metoden handlar med att andra ord om att kontrollera det avvikande subjektet med

hjälp av observation, insyn och övervakning. Teorin bakom *fixing broken windows*-metoden kallas för *Broken Windows, New Yorkmodellen* eller *nolltolerans* och bygger på en analogi om ett förfallett hus, då man menar att om *ett krossat fönster* i ett hus inte åtgärdas snabbt kommer det leda till att *hela huset förfaller* (Sahlin 102-103). Denna teori har under 1990-talet fått ett stort inflytande både internationellt och i Sverige. Jag menar att *fixing broken windows*-logiken är den vetenskapliga diskursen som producerar en ”sanning” som berättigar konstruktionen av skolan som en viktig brottsförebyggande aktör inom ramen för arbetet med SIG.

7.1.4. Diskussion

I texterna om SIG konstrueras lokal samverkan mellan polisen, skolan och socialtjänsten som en självklarhet när det gäller arbetet med unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk. Behovet av att lokalt mobilisera ”samhällets gemensamma resurser” (SOU 2010:15: 88) anses vara en nödvändig förutsättning för att förhindra etableringen av kriminella nätverk i samhället generellt och nyrekrytering till kriminella gäng i synnerhet. Denna konstruktion innebär att det brottsförebyggande arbetet mot nyrekrytering framställs som ett ansvar som vilar lika mycket på polisen som socialtjänsten och skolan, trots att det sistnämnda saknar ett formellt brottsförebyggande ansvar. Jag menar att diskursen om samverkan utifrån David Garlands begrepp *responsibilization strategy* kan förstås som en process av ansvarsgörande av det lokala (Garland 2001).

Ett tydligt uttryck i dokumenten om SIG för viljan att involvera verksamheter och organisationer utanför det straffrättsliga fältet i det brottsförebyggande arbetet är att kriminalpolitiken definieras som ”så mycket mer än bara rättsväsendet och straffrätten” (SOU 2010:15: 65). Detta sätt att se på kriminalpolitiken legitimerar det ansvar som socialtjänsten och skolan anses ha över det brottsförebyggande arbetet med unga som anses riskera rekryteras till kriminella nätverk. Jag menar att diskursen om samverkan i texterna om SIG, där talet om ”effektivisering”, ”ansvar” och ”mobilisering” är dominerande, är ett uttryck för ansvarsgörande av det lokala. Jag betraktar därmed konstruktionen av nyrekryteringen, som någonting som socialtjänsten och skolan har ett viktigt ansvar över, som ett uttryck för polisens önskan att involvera lokala skolor och socialtjänstkontor i det brottsförebyggande arbetet som formellt uppfattas som en polisiär angelägenhet. Samverkan inom diskursen om SIG syftar med andra ord till att stärka den polisiära kontrollen över unga som anses riskerar att rekryteras till kriminella nätverk genom att sprida ansvaret över ungdomsbrottslighet generellt och nyrekrytering specifikt till personalen som arbetar inom socialtjänsten och skolan. Detta

ansvarsgörande är mest framträdande när det gäller skolan, som formellt saknar brottsförebyggande uppdrag, men som konstrueras i dokumenten om SIG som en viktig brottsförebyggande aktör.

Garland menar att ansvarförande går ut på att ”/.../ persuade and align, to organize, to ensure that other actors play their part” och att de involverade aktörerna ”/.../ must be persuaded to exert their informal powers of social control, and if necessary, to modify their usual practices, in order to help reduce criminal opportunities and enhance crime control” (Garland 2001:126). Men vem är den som övertygar och vem är den som ska övertygas i diskursen om samverkan? Foucault menar att diskursens utformning beror på de personer eller grupper som får tolkningsföreträde i en specifik diskurs. Jag menar att den som har fått tolkningsföreträde i diskursen om SIG är Rikspolisstyrelsen. Rikspolisstyrelsens tolkningsföreträde grundas i det faktum att det var Rikspolisstyrelsen som fick som uppdrag att både initiera, koordinera och stötta arbetet med SIG. Det innebär att de flesta dokumenten om SIG som ingår i mitt material (utvärdering, broschyrer, film om SIG, nyhetsbrev) utarbetades av just Rikspolisstyrelsen. Rikspolisstyrelsen som ansvarig för att både initiera och stödja arbetet med SIG har alltså inte enbart fått ett tolkningsföreträde i diskursen om SIG utan också getts ett ansvar att utforma en sådan diskurs. Med att utforma diskursen om SIG menar jag det tolkningsföreträde som hör ihop med lanseringen av pilotprojektet nationellt, både i text och i skrift, inför socialtjänsten, skolan, andra relevanta aktörer samt för den breda allmänheten. Rikspolisstyrelsen har alltså gets ett lanseringsansvar som handlar om att introducera och engagera andra i arbetet med SIG. Det jag väljer att kalla för lanseringsansvar manifesteras tydligt i nyhetsbreven som riktas till all personal som jobbar med SIG genom att dessa formuleras lite mer informellt med tydliga inslag av uppmuntrande och stöttande kommentarer som: ”Kämpa på” (Nyhetsbrev 2014 februari), ”Ni är positiva föredömen” (Nyhetsbrev 2013 Maj) eller ”Ni gör ett fantastiskt jobb!” (Nyhetsbrev 2012 februari). Med andra ord, den som står för övertygelsearbetet är alltså Rikspolisstyrelsen och de som ska övertygas är skolan, socialförvaltningen och andra potentiella samverkanspartners.

Men ansvarsgörande handlar inte enbart om att övertyga att vara med utan även om att övertyga potentiella samverkanspartners att förändra sina regelverk och verksamhetsstrukturer för att effektivisera det brottsförebyggande arbetet. Ett exempel på ett sätt att förändra samverkanspartners regelverk i diskursen om samverkan är det tydliga fokuseringen på förändringar i socialtjänstsekretessen. Andra exempel framgår i Rikspolisstyrelsens

sammanfattande bedömning av de brister som de anser bör förbättras för att socialtjänsten på ett mer effektivt sätt ska kunna hjälpa unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk:

RPS anser att det är avgörande för socialtjänstens möjlighet att kunna fullfölja sitt uppdrag avseende barn och unga att de får möjlighet att föra register på personnummernivå, och att registren inte gallras förrän individen fyller 18 år /.../ Att hänvisa till integritet och relationsbyggande som orsak till att inte införa ett sådant register när det i andra vågskålen finns ett barn som riskerar att utsättas eller utsätta sig själv för fara kan inte ses som en avvägning som gjorts med barnets bästa i fokus. Det är samhällets ansvar att identifiera och stödja dessa barn och det har beslutats att detta ska ske under socialtjänstens ledning.

(Rikspolisstyrelsen 2012: 35)

Citatet ovan exemplifierar att det tolkningsföretråde som Rikspolisstyrelsen har innebär en möjlighet att definiera inte endast vad som behövs förändras för att effektivisera arbetet med SIG utan också en möjlighet att definiera vad som är den rätta prioriteringen i detta arbete. I detta fall handlar det om att praktiker som kan leda till integritetskränkningar legitimeras med hänvisning till principen om barnets bästa. Tolkingsföretråde innebär även makt att utesluta vissa diskurser på bekostnad av andra. I citatet ovan framgår till exempel hur socialtjänstens argument mot sekretesslättnader betraktas av Rikspolisstyrelsen som felaktigt. Som jag nämnde tidigare utarbetades de flesta dokumenten om SIG av Rikspolisstyrelsen, vilket innebär att det är Rikspolisstyrelsens talan som formar diskursen om SIG samt att Rikspolisstyrelsen i egenskap av ansvarig för att både initiera och stödja arbetet med SIG har makten över att både utesluta och inkludera ”röster” i diskursen om SIG.

7.2. Diskursen om risk

I detta avsnitt analyserar jag hur användningen av riskbedömningsmanualen framställs i texterna om SIG. Jag inleder analysen med en kort beskrivning av riskfokuserat brottsförebyggande arbete med unga och den forskning denna bygger på. Därefter beskrivs kortfattat den riskbedömningsmanual som Socialstyrelsen rekommenderar i arbetet med sociala insatsgrupper (SIG). Avsnittet avslutas med en diskussion där jag diskuterar användningen av riskbedömningsmanualen som ett sätt att objektifiera målgruppen för SIG samt effekter av detta.

Användning av riskbedömning i syfte att identifiera ungdomar i den så kallade ”riskzonen” är ett vanligt förekommande arbetssätt i socialt arbete (Kemshall 2002; Armstrong 2004; O’Malley 2010). Ett sådant tillvägagångssätt bygger på teorin om att brottsligt beteende korrelerar med riskfaktorer som finns i ungdomens närmiljö eller hos den unge själv. Med riskfaktorer menas

beteenden, egenskaper, händelser eller förhållanden som anses öka sannolikheten för att ungdomar kommer begå kriminella handlingar (Socialstyrelsen 2009: 167). Ett riskfokuserat brottsförebyggande arbete syftar därmed till att tidigt identifiera ungdomar som uppvisar riskfaktorer för att kunna erbjuda åtgärder och på det sättet reducera ungdomsbrottsligheten. En studie som har haft ett stort inflytande när det gäller identifiering av riskfaktorer är *The Cambridge Study in Delinquent Development* genomförd av professor i psykologisk kriminologi David P. Farrington och professor i klinisk kriminologi Donald West. I denna longitudinella studie som inleddes 1961 följde Farrington och West 411 pojkar med arbetarklassbakgrund från London från och med åtta års ålder till dess att de var femtio år gamla. Utifrån det insamlade materialet identifierade de en rad riskfaktorer som korrelerade med brottslighet.

Det har riktats mycket kritik mot Farringtons och Wests forskning och även generellt mot denna typ av forskning (Pitts 2001; Armstrong 2004; Bessant 2004; France 2008). Kritiken har bland annat handlat om att det empiriska underlaget deras studie bygger på är begränsat (411 personer), att urvalet inte är representativt (unga vita pojkar med arbetarklassbakgrund från ett bostadsområde i London) och framförallt att trots att studien anses vara statistiskt signifikant kan dess validitet ifrågasättas då mer än hälften av pojkarna som predicerades till brottslighet inte blev lagöverträdare (Armstrong 2004: 105). En annan typ av kritik handlar om att denna typ av forskning är en form av psykologisk reduktionism när det gäller synen på brott, det vill säga att brottslighet förklaras enbart utifrån individnivå, och att orsaker till brottslighet förklaras enbart utifrån psykologiska faktorer såsom hyperaktivitet, inlärningssvårigheter eller bristande föräldraförmåga. Ett sådant resonemang utesluter de sociala faktorernas betydelse när det gäller brottslighet (Armstrong 2004: 106-107). Arbetslöshet, strukturell diskriminering, ojämställdhet och fattigdom ses med andra ord inte som faktorer som förklarar varför människor begår brott. I förordet till Farringtons och Wests bok försvaras via en annan känd kriminolog, det valda perspektivet på följande sätt:

People who want to prevent crime often suppose that the root causes of crime are things that can be easily fixed, such as high unemployment rates or bad schools. In fact, reducing unemployment and improving schools, though eminently worthwhile things to do, are very hard tasks. But what is more important is that most of the root causes of crime are not these social issues but deeply ingrained features of the human personality and its early experiences.

(Wilson 2007:1)

Trots kritiken har Farringtons och Wests forskning haft ett stort inflytande på synen hur brottsförebyggande arbete bör bedrivas och influerat offentliga tillvägagångssätt i en rad av länder, bland annat i USA och i Storbritannien (Armstrong 2004: 103). I Sverige blev Farrington bland annat år 2013 tilldelad Stockholms kriminologipris för sin forskning om brottspreventiva insatser och de samhällsekonomiska vinster sådana insatser ger.⁸ Referenser till Farringtons forskning finns även i Socialstyrelsens vägledning för arbetet med SIG.

Den riskbedömningsmanual eller beslutstöd (båda benämningar används i texterna om SIG) som använts i arbetet med SIG heter *Structured Assessment of Violence Risk in Youth* (SAVRY) och definieras av Socialstyrelsen som ett strukturerad beslutsstöd i utredning av risk- och skyddsfaktorer hos unga mellan 12 till 18 år med känt antisocialt beteende som har begått allvarliga brott så som våldsbrott eller misshandel (Socialstyrelsen 2012: 54). Enligt den officiella hemsidan för SAVRY⁹ i Sverige kan de riskfaktorer som ingår i SAVRY delas in i: historiska faktorer (till exempel: våldsbenägenhet, tidig debut av aggressivt beteende eller tidigare självdestruktivitet/suicidförsök), sociala/kontextuella faktorer (till exempel: kriminella kamrater, bristande föräldrattillsyn eller desorganiserad närmiljö/grannskap) och individuella faktorer (till exempel: alkohol-/drogmissbruk, uppmärksamhetsstörning/hyperaktivitet, svagt intresse/motivation för skolarbete). Förutom ovan nämnda riskfaktorer finns det även sex stycken så kallade skyddsfaktorer, det vill säga faktorer som minimerar risken att utveckla ett antisocialt beteende, till exempel: starkt socialt stöd, positiv attityd till behandling och auktoritet, motståndskraftig personlighet.

7.2.1. ”Vi har effektiva metoder för att identifiera högriskungdomarna”

Det som på ett grundläggande plan möjliggör användningen av riskbedömningsmanualen i arbetet med SIG är den icke-ifrågasättbara status teorin om riskfaktorer ges i diskursen om SIG. I utredningen *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2015:15) skriver utredaren att kunskap om de faktorer som gör att unga ingår i kriminella nätverk är av stor vikt för att det brottsförebyggande arbetet ska vara effektivt och nå framgång (SOU 2010:15: 50). Teorin om risk och skyddsfaktorer är med andra ord den vetenskapliga diskurs som möjliggör att arbetet med SIG betraktas som ”rätt” tillvägagångssätt för att motverka ungdomsbrottslighet generellt och den så kallade nyrekryteringen till kriminella nätverk specifikt. Ett exempel på hur forskning om riskfaktorer beskrivs som den förgivettagna

⁸ Information om utdelningen av detta pris finns på Stockholms universitets webbsida och kan nås via: <http://www.su.se/english/about/prizes-awards/the-stockholm-prize-in-criminology/prize-winners/prize-recipient-2013-1.174582> (Hämtad 2014-05-06).

⁹ SAVRY:s officiella hemsida nås via: <http://www.savry.se/> (Hämtad 2014-05-06.)

teorin bakom SIG uttrycks i ett av de månatliga nyhetsbrev som riktas till alla som är involverade i arbetet med SIG. I detta nyhetsbrev återger projektledaren för SIG och redaktören för nyhetsbrev ett utdrag ur ett anförande från en forskare vid Karolinska Institutet anförande från en konferens om SIG:

Det var längesen forskarna slutade forska om de generella riskfaktorerna bakom kriminalitet. Idag vet vi vilka faktorer som har betydelse för risken att begå brott, med andra ord vet vi i stora drag hur brottslighet kan förstås och förklaras. Alltså vet vi också vad vi kan göra åt det, men gör det inte. Hur kan det komma sig? /.../ Vi har effektiva hjälpmedel för att identifiera högriskungdomarna, alltså de fem procent som begår 50 procent av alla brott. Ändå gör vi inte vad vi kan för att förhindra att de bygger vidare på sina kriminella karriärer.

(Nyhetsbrev 2012 mars)

Citatet ovan skildrar ett scenario där forskaren gör anspråk på ”sanningen” bakom brottslighet. Han menar att forskarna vet vilka faktorer som predicerar brottslighet och hur brottslighet kan förstås och förklaras. Men trots detta används inte denna kunskap. Hans fråga ”Hur kommer det sig?” reflekterar en förundran inför ett brottsförebyggande arbete som väljer att exkludera en självklar kunskap om vad som garanterar framgång i det förebyggande arbetet generellt och arbete mot nyrekrytering specifikt. I det sammanhanget är det viktigt att påpeka att han med forskare enbart tycks avse forskare som arbetar utifrån teorin om riskfaktorer, vilket förenklar bilden av det befintliga kriminologiska kunskapsfältet genom att förmedla en känsla av att alla forskare är eniga om hur brottslighet kan förstås och förklaras. Men, för att använda Foucaults fråga, ”Hur kommer det sig att just den utsagan har uppträtt och inte någon annan i dess ställe?” (Foucault 2002: 42).

Som jag skrev i början av detta avsnitt har teorin om riskfaktorer utsatts för starkt kritik men trots det lyckats att influera kriminalpolitiken i en rad av länder och nu även utformningen av SIG i Sverige. Denna framgång beror dock inte på att detta är en form av universell sanning som det framställs i diskursen om SIG, utan på att den form av kunskap den genererar har värderats högst inom det kriminalpolitiska fältet under de senaste decennierna. Robert Andersson och Roddy Nilsson menar att efter det att behandlingsidén blivit mer ifrågasatt växte det fram en ny typ av kriminologisk rationalitet som övergav de strukturella förklaringsmodellerna och istället tog sin utgångspunkt i att brott inträffar när det finns en motiverad gärningsman, ett lämpligt offer och frånvaron av en ”väktare”. Orsaker till brott handlar alltså om bristande kontroll över platser eller personer. Andersson och Nilsson menar att denna skiftning innebär att

behandlingstanken ersattes av riskanalyser (Andersson & Nilsson 2009: 141).

Det är alltså denna utveckling som Sahlin beskriver som en skiftning från strukturförändringsmodellen och socialisationsmodellen till effektivisering av institutioner och kontrollmodellen (Sahlin 2000: 106). Utifrån hygienens huvudstrategier innebär det en skiftning från strategin som handlar om att utveckla en motståndskraftig kropp till strategin som handlar om eliminering av det oönskade (Sahlin 2000: 59). Denna eliminering sker via upptäckten av en motiverad gärningsman och kontrollen av platser som anses locka en motiverad gärningsman till att begå brott. Denna skiftning innebär att kriminologiska teorier om rationella val, situationell brottsprevention och riskbedömningar, det vill säga teorier där brott ses som en risk och brottsförebyggande insatser handlar om att hantera och kontrollera risker, har blivit vanligt förekommande i Sverige (Andersson & Nilsson 2009: 142-143). Andersson och Nilsson kallar denna typ av kriminologisk forskning för praktisk kriminologi då den började bedrivas på den statliga myndigheten Brottsförebyggande rådet (BRÅ) och syftade till att skapa praktiska lösningar och bidra med underlag för utformningen av en mer effektiv kriminalpolitik. Andersson och Nilsson menar att den praktiska kriminalpolitiken med andra ord formades som ett redskap i statens och politikernas tjänst (Andersson & Nilsson 2009: 140).

Sahlin räknar in den situationella brottspreventionen, rutinaktivitetsteorin och den i tidigare avsnitt nämnda *fixing broken windows*-logiken till den så kallade kontrollmodellen, det vill säga brottsförebyggande åtgärder som handlar om att kontrollera individer och grupper för den sociala ordningens skull (Sahlin 2000: 104). Sahlin menar att brottsförebyggande åtgärder enligt kontrollmodellen ”/.../ blir problematiska om de inte förses med klara etiska gränser för vad som låter sig att göras gentemot individer, för myndighetens eller en vagt definierad allmänhetens skull” (Sahlin 2000: 104). Användningen av riskbedömningsmanualen kan utifrån Sahlins resonemang uppfattas som en åtgärd som antogs för att effektivisera arbetet mot den så kallade nyrekryteringen på bekostnad av det eventuella stigma en sådan åtgärd för med sig. Att bli utpekad av socialtjänsten, polisen och skolan som potentiell gängmedlem är en ytterst stigmatiserande handling som påverkar dels hur ungdomen i fråga ser på sig själv samt hur andra ser på honom/henne. Enligt den så kallade stämplingsteorin som utvecklades bland andra av sociologen Howard S. Becker finns det även en risk att personer som utpekats och kategoriseras som avvikande, i det här fallet som potentiella gängmedlemmar, börjar uppfatta sig själva som sådana och beter sig som sådana (Becker 2006).

7.2.2. ”Bedömningar som genomförs måste vara träffsäkra”

Riskbedömningsmanualen framställs i dokumenten om SIG som ett effektivt verktyg som hjälper socialtjänsten att genomföra ”träffsäkra” riskbedömningar om vilka unga som är i ”riskzonen” till att rekryteras till kriminella nätverk samt som ett viktigt underlag för planering av lämpliga åtgärder. Användningen av riskbedömningsmanualen motiveras med hänvisning till forskning som visar att strukturerade checklistor för att bedöma risk för brottslighet är mer effektiva än ostrukturerade modeller. I Socialstyrelsens vägledning för arbetet med SIG formuleras detta så här:

Förmågan att förutse framtida risker är komplex och de bedömningar som genomförs måste vara träffsäkra. Vid riskbedömningar måste man sträva efter en tillförlitlighet och att man så långt som möjligt kan förutspå riskerna. Utredning med standardiserade riskbedömningsinstrument förväntas förbättra bedömningarna och leda till mer enhetliga bedömningar socialarbetare emellan. Forskning har visat att bedömningar som enbart bygger på socialarbetares kliniska erfarenhet är mindre tillförlitliga och mindre träffsäkra än mer strukturerade bedömningar.

(Socialstyrelsen 2012: 53)

I citaten ovan beskrivs riskbedömningar genomförda med hjälp av riskbedömningsmanualen vara mer ”träffsäkra” och därmed mer tillförlitliga än bedömningar som bygger på socialarbetarens professionella kunskap, i form av utbildning och arbetslivserfarenhet, det vill säga det som i citaten kallas för ”klinisk erfarenhet”. Citatet implicerar med andra ord att socialarbetarens professionella kunskapsbas snarare äventyrar än förbättrar riskbedömningar. Varför standardiserade riskbedömningsmanualer är att föredra i arbetet med unga som anses ha en komplex och omfattande problematik diskuteras inte i texter om SIG.

Forskaren i socialt arbete Lina Ponnert och professorn i socialt arbete Kerstin Svensson skriver i artikeln *När förpackade idéer möter organisatoriska villkor* (2011) att det idag ställs tydliga förväntningar på att interventioner i socialt arbete bör vara i form av strukturerade, manualbaserade ”program”. Ponnert och Svensson menar att dessa förväntningar beror på att under de senaste femton åren har det börjat ställas krav på att det sociala arbetet ska vara evidensbaserat. Ponnert och Svensson menar vidare att den mest förekommande modellen för evidensbaserat praktik är så kallad ”uppifrån-och-ned-strategi”, vilket innebär att riktlinjer för insatser skapas utifrån vetenskapliga studier av interventioner som har visat sig effektiva. Trots att denna riskbedömningsmanual inte är något ”program” så menar jag att det är samma krav på

evidens som driver introduktionen av riskbedömningsmanualen i arbetet med SIG. Denna strävan efter ”säker” evidensbaserad kunskap och ”träffsäkra” riskbedömningar utesluter andra sätt att tänka kring arbetet med unga med omfattande problematik samtidigt som det utmanar socialarbetarens professionella expertis i förmån för standardiserade checklistor. Professor i sociala studier Judith Bessant beskriver det så här:

Risk based practice encourages a rule-obedient work culture, while eroding the confidence and capacity of practitioners to rely on their own knowledge, skills and judgments that are informed by peculiarities of the case, including the worker relationship with the person concerned.

(Bessant 2004: 76)

För målgruppen för SIG innebär detta i sin tur att statistiska korrelationer istället för personliga och individualiserade bedömningar avgör om någon antas finnas i en situation där de riskerar att rekryteras till kriminella nätverk samt omfattningen av denna risk samt vilka eventuella insatser, som betraktas som lämpliga.

7.2.3. ”Livslång kriminalitet kostar samhället 250 miljoner kronor”

Arbetet med SIG och användningen av riskbedömningsmanualen i syfte att tidigt identifiera unga i ”riskzonen till kriminalitet” motiveras med att det bidrar till att minimera samhällliga kostnader för brottslighet. I ett av nyhetsbrev citeras forskaren i klinisk neurovetenskap:

Vi vet att en livslång kriminell karriär kostar samhället 250 miljoner kronor i direkta kostnader och utebliven produktion. Ändå fortsätter vi att hävda att vi inte har resurser att ge dem den hjälp de skulle behöva.

(Nyhetsbrev 2012 mars)

I texterna om SIG konstrueras arbetet med SIG som en insats som både hjälper unga som anses riskera rekryteras till kriminella nätverk och som sparar tusentals miljoner till statskassan. Samma resonemang förmedlas i den gemensamma förklaringen om SIG där det står att SIG gör en stor skillnad både ur ett humant perspektiv och ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Denna hänvisning till både humana och samhällsekonomiska skäl gör att det blir svårt att avgöra om rubriken till texten som lyder ”Varje ungdom är guld värd” bör tolkas bokstavligen eller som en metafor för omtänksamhet. Av det förstnämnda citatet framgår även att ju tidigare ungdomar i ”riskzonen” identifieras desto större chans finns det att reducera eventuella samhällskostnader. Resonemanget om reducering av samhällskostnader för brottslighet innebär att en minskning av

brottsligheten är en vinst ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. I Rikspolisstyrelsens utvärdering av pilotprojektet med SIG formuleras detta så här:

Det är viktigt att det förs en diskussion om vad som kan anses vara framgång i arbetet med sociala insatsgrupper. Det kan inte vara så att endast de individer som helt upphör med kriminalitet är *ett kvitto* på framgång. Brottsfria perioder måste räknas. Varje individ som minskar sin brottslighet är en *vinst* för samhället, framförallt i perspektivet om mänskligt lidande men även *samhällsekonomiskt* (försäkringsbolag, skadestånd osv.) Det bör också tas hänsyn till vilken sorts brott som begås. Kanske ska det ses som en framgång om en individ begår mindre grova brott.

(Rikspolisstyrelsen 2012: 44, min kursivering)

Samma resonemang framförs av justitieminister som på en konferens om SIG säger ”Räddar ni en i en normal kommun ifrån den allra sämsta prognosen så har ni tjänat hem varenda krona” (Videoklipp b: Rikspolisstyrelsen 2013: Sammanfattning av konferensen). Att även brottsfria perioder beskrivs som en framgång tyder på att möjligheten att reducera samhälleliga kostnader för brottslighet prioriteras högre än ambitionen att hjälpa ungdomar att sluta begå brott helt och hållet. Det innebär att ur ett samhällsekonomiskt perspektiv kan arbetet med SIG betraktas som framgångsrikt även om till exempel endast en av 20 ungdomar slutar begå brott eller i alla fall begår färre brott. Att SIG:s framgång framställs enbart utifrån det samhällsekonomiska perspektivet skulle kunna innebära att målet med SIG inte främst handlar om att ”rädda” eller ”hjälpa” ungdomar med problem utan att reducera samhälleliga kostnader för brottslighet. Professor i socialt arbete Peter Kelly skriver att en översikt av den vetenskapliga litteraturen om ungdomar i ”riskzonen” visade att både de humanistiska och samhällsekonomiska motiven är vanligt förekommande i diskursen om ungdomar i riskzonen. Kelly skriver att detta dock inte ska betraktas som att det ena utesluter det andra utan snarare som ett uttryck för en kamp om vad som ska få företräde (Kelly 2000: 465). Med bakgrund i detta menar jag att både de samhällsekonomiska motiven samt de humanistiska motiven är tydligt närvarande i texterna om SIG.

7.2.4. Diskussion

Riskbedömning framställs i texterna om SIG som ett verktyg som hjälper socialsekreterarna att göra ”träffsäkra” bedömningar om vilka unga som riskerar att rekryteras till kriminellt nätverk eller att utveckla en kriminell livsstil. Vikten av att välja de ”rätta” ungdomarna motiveras dels att man vill hjälpa dessa att undvika ett liv i brottslighet men också med hänvisning till

samhällsekonomiska skäl. Användningen av riskbedömningsmanualen problematiseras inte i någonstans i texterna om SIG, tvärtom framställs det som ett tecken på framgång i betydelsen att riskbedömningar är vetenskapligt beprövade metoder. Denna optimism som förmedlas i texterna om SIG när det gäller riskbedömningar av unga bygger på den inte ifrågasättbara status teorin om riskfaktorer ges i diskursen om SIG. Utan kunskap om riskfaktorer och det värde som tillskrivs denna i diskursen om SIG hade det inte varit möjligt att kunna tala om risker på individnivå.

Michel Foucault beskriver i *Vansinnets historia under den klassiska epoken* (1983) hur den psykiatriska vetenskapens framväxt under slutet av 1700-talet konstruerar kategorin ”den vansinnige” genom att göra dessa till ett objekt för den psykiatriska praktiken. I linje med Foucaults resonemang menar jag att teorin om riskfaktorer konstruerar kategorin ”unga i riskzonen” genom att göra dessa till ett objekt för riskbedömningspraktiker. Teorin om riskfaktorer formar med andra ord kategorin unga som riskerar att utveckla en kriminell livsstil genom att definiera vem de är, vilka egenskaper de har, hur de beter sig och hur deras framtida liv kommer att se ut. När denna kunskap institutionaliseras genom arbetet med SIG skapar det praktiker som möjliggör att rikta fokus mot unga som inte är några gängmedlemmar, men som anses riskera att bli det. Sociologen Robert Castel beskriver denna process så här:

To be suspected, it is no longer necessary to manifest symptoms of dangerousness or abnormality, it is enough to display whatever characteristics the specialist responsible for the definition of preventive policy have constituted as risk factors.

(Castel 1991: 288)

Underlaget för en sådan bedömning förflyttas med andra ord från vad unga de facto gör till en bedömning av de riskfaktorer som anses orsaka den så kallade kriminella livsstilen. Detta kan förstås som ett resultat av tillämpningen av risktänkandet som styrningsrationalitet i arbetet med SIG. Den maktutövning som målgruppen för SIG utsätts för genom att kategoriseras som potentiella gängkriminella sker med andra ord genom teorin om riskfaktorer.

Foucault menar vidare att den punkt i historien där psykiatrin erkändes som en vetenskap samtidigt betecknar den punkt där den som kategoriseras som vansinnig utesluts från det sociala sammanhanget och sedan endast kan träda in i det sociala som den vansinnige. Den vansinnige kan med andra ord inte lämna den subjektposition som experterna tillskriver honom eller henne. Den vansinnige kan inte heller kommunicera med omvärlden utan att det som han eller hon säger tolkas via det språk som psykiatrin har uppfunnit för att objektifiera honom/henne.

Foucault skriver: ”Något gemensamt språk finns inte längre. Konstituerandet av vansinnet som mental sjukdom mot slutet av 1700-talet är ett tecken på att dialogen har brutits, att separationen redan är uppnådd” (Foucault 1983:10). Att vara objekt för en vetenskaplig disciplin innebär med andra ord att det är omöjligt att föra sin talan utifrån en annan subjektposition än den som tillskrivs en. Ett exempel på ett sådan avbruten dialog från texterna om SIG är när ungdomarnas vägran att samtycka till informationsutbyte beskrivs som ett tecken på att det är just dessa unga som bör vara med i en SIG. Detta sker eftersom framställningen av målgruppen för SIG som potentiella gängmedlemmar per automatik implicerar att denna grupp vill undvika all kontakt med polisen, vilket innebär att när en ungdom tackar nej till att delta i SIG betraktas detta som ett bevis på att det är just den ungdomen som är den potentiella gängmedlemmen. Själva förfrågan att delta i SIG förvandlas med andra ord till ett slags test. Ytterligare ett exempel är att målgruppen för SIG framställs som potentiella gängmedlemmar som riskerar att gå till mötes ett liv fyllt med brottslighet och därmed belastar stadskassan med enorma kostnader. På grund av detta är det möjligt att argumentera för hävandet av sekretessen med hänvisning till barnets eller ungdomens bästa.

Castel menar att risktänkandet bidrar till att bilden av den specifika individen ersätts med en mängd av riskfaktorer. Det innebär att det personliga mötet mellan den som bedömer och den som ska bedömas nästan blir överflödigt eftersom bedömningen baseras på en granskning av ens handlingar (Castel 2001: 1991). Jag menar att Castels resonemang är tillämpligt när det gäller diskursen om SIG i den meningen att urvalet av målgruppen för SIG anses vara mer effektivt när socialsekreteraren använder standardiserade bedömningsmanualer. Det innebär inte att det fysiska mötet uteblir utan snarare att samtalet och bedömningen styrs av frågor i riskbedömningsmanualen. Men när det gäller beskrivningar av den praktiska verksamheten med SIG är det just de fysiska mötena och den ständiga närvaron av personal kring den unge som beskrivs som centrala. Trots detta menar jag att Castels resonemang fortfarande är relevant för att förstå den betydelse som de fysiska mötena ges i texterna om SIG. Jag menar att den organisatoriska utformningen av SIG i form av en samverkan mellan olika aktörer kan förstås som en ”jakt” på riskfaktorer som anses uppträda i olika miljöer, till exempel i skolan. Det behov som uttrycks i texterna om SIG för att involvera skolan i samarbetet med SIG kan tolkas som ett sätt att ständigt bevaka den unge för att iaktta avvikande signaler. När skolans roll i samverkan beskrivs i texterna om SIG handlar om att lärare ska rapportera elevernas frånvaro och annat beteende som kan indikera att den unge riskerar att utveckla en kriminell livsstil. Så trots att läraren träffar den aktuella ungdomen fysiskt ofta uppmuntras han/hon att endast iaktta de riskfaktorer som anses predicera kriminalitet. Skolan framställs med andra ord som en

möjlighet att samla in uppgifter för framtida bedömningar.

Trots att utredaren anger att det enbart finns fem tusen ungdomar som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk är många av de riskfaktorer som används för att identifiera målgruppen för SIG ganska generellt utformade. De flesta av riskfaktorerna syftar dessutom inte till att bedöma allvarlighetsgraden av brottsligheten utan snarare att identifiera ungdomars egenskaper och brister i deras närmaste miljö. Sociologen Kelly Hannah-Moffat menar att riskbedömningsmanualer som bedömer social problematik syftar till att identifiera individer som hon kallar för *transformative risky subjects*, det vill säga de som själva kan ta ansvar för sin ”förbättringsprocess”. Målet med utformningen av sådana riskbedömningsmanualer syftar till uppmuntra att individen själv tar ansvar för att förändra det som anses oönskat i utbyte med de interventioner som de är i behov av (Hannah-Moffat 2004: 31). Ett sådant tillvägagångssätt kan förstås som ansvarsgörande av individen (Garland 2001). Med andra ord förväntas individer själva ta ansvar för de problem de behöver hjälp med. Ett sådant resonemang bygger på *rational choice theory*, det vill säga synen på individen som ett rationellt subjekt som fritt väljer mellan olika handlingsalternativ utifrån det som anses gynna dennes intressen (Garland 2001).

Ansvarsgörande av målgruppen för SIG förmedlas i texterna via beskrivningar som implicerar att ungdomar förväntas ta ansvar för att antingen reducera sin brottslighet eller upphöra att begå brott. I broschyren om SIG formuleras det så här: ”Målet är att utveckla samverkansmetoder och stärka det sociala nätverket kring ungdomar, för att förhindra att de väljer en kriminell livsstil” (Broschyr a: Rikspolisstyrelsen 2012). Citatet förmedlar att det är ungdomens fria val att välja eller välja bort en kriminell livsstil, vilket implicerar att det är de själva som i slutändan bär ansvar för om de rekryteras till kriminella nätverk eller ej. Även beskrivningar av föräldrar till målgruppen för SIG ger uttryck för ansvarsgörande. Föräldrarna beskrivs till exempel som huvudansvariga för sina barn och deras uppfostran, vilket implicerar att det är föräldrarnas misslyckande som gör att deras barn rekryteras till kriminella nätverk eller begår brott. Föräldrarna beskrivs även som de som bär huvudansvaret för att förebygga att deras barn begår brott. Så här uttrycks det i utredningen:

Det kan redan här understrykas att samhällets viktigaste brottsförebyggande resurs är den unges föräldrar och nära anhöriga. Myndigheter och andra organisationer är därför i första hand ett komplement i det brottsförebyggande arbete.

(SOU 2010: 15: 57)

Ansvarsgörande av föräldrar förmedlas dock tydligast i diskursen om SIG genom att utredaren

föreslår att man ska stärka stödet till föräldrar som har barn som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk eller utveckla en kriminell livsstil. De stödjande insatser som föreslås är bland annat evidensbaserade föräldrastödsprogram, stödjande samtal, hjälp med praktiska frågor som till exempel kontakt med myndigheter och att polisen inrättar en föräldratelefon för föräldrar som är oroliga för sina barn (SOU 2010:15: 123-124). Föräldrar till målgruppen för SIG framställs med andra ord inte enbart som ansvariga för om deras barn begår brott utan även som okunniga om barnuppfostran samt som obehövande i samhället. Föräldrarna beskrivs även som ”rädda för myndigheter” på grund av dåliga erfarenheter av myndigheter i Sverige eller i ett annat land (SOU 2010:15: 123-124), vilket implicerar att föräldrar till målgruppen för SIG är personer med utländsk bakgrund.

Sociologen David Garland menar att idén om att unga lagöverträdare själva förväntas reducera sin brottslighet är felaktig eftersom den inte tar hänsyn till att individens handlings- och valmöjligheter är socialt strukturerade. Att sluta begå brott handlar med andra ord inte om en vilja utan en möjlighet att kunna göra det oavsett strukturella hinder. Garland menar att så länge det brottsförebyggande arbetet syftar till att skuldbelägga lagförbrytare utan att bekämpa strukturella orättvisor kan den förstås som ett uttryck för en disciplinering som endast förstärker den sociala ojämlikheten (Garland 2001: 197-199). Jag menar att eftersom diskursen om risk ska förstås som ansvargörande av individen innebär det att deltagandet i SIG riskerar att stigmatisera målgruppen för SIG och deras familjer samt förstärka de rådande klasskillnader. Ett sådant påstående stöds av tidigare forskning på området (Goldson 2000; Garland 2001; Squires and Stephen 2005; Mccarthy 2011; Gray 2013). Det bör även påpekas att kopplingen mellan målgruppen för SIG och etnicitet i diskursen om risk är ytterst problematiskt eftersom det kan leda till att etnisk tillhörighet betraktas som en risk i sig (Armstrong 2004: 108). Även detta påstående stöds i det ovan nämnda tidigare forskning på området, där resultat visar på att unga med en annan etnisk bakgrund är tydligt överrepresenterade när det gäller riskfokuserade brottsförebyggande program som riktas mot unga överträdare.

7.3. Pastoral makttekniker

De mest tydliga pastorala maktteknikerna som uttrycks i diskursen om SIG är den kontinuerliga övervakningen av målgruppen för SIG samt övertalning/motivering (används synonymt i detta kapitel) av unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk till att ingå i SIG. Eftersom uttryck för övervakning av målgruppen för SIG diskuterades i tidigare kapitel i samband med analysen av diskursen om samverkan och risk, ägnar jag detta kapitel till att enbart analysera övertalning som ett uttryck för den pastorala makten.

Övertalning som pastoral maktteknik förmedlas i diskursen om SIG genom de frekventa beskrivningarna av hur viktigt det är att aktivt motivera målgruppen för SIG. Genom utövandet av dessa motivationspraktiker uppträder yrkesgrupperna som jobbar med SIG i egenskap av en herde som ger sig ut för att söka upp målgruppen för SIG för att övertala dessa att ta ansvar för sin frälsning (Foucault 1999: 124-125), det vill säga övertala dem till att förändra sina liv så att de inte längre riskerar att vara potentiella gängmedlemmar. Dessa motivationshandlingar kan därmed förstås som en normaliseringspraktik. Att personer som arbetar med SIG upplever arbetet som ett sätt att normalisera unga som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk framgår till exempel av Wojtkowiaks studie (Wojtkowiak 2013). Beskrivningar av vad målgruppen för SIG motiveras till och hur motivationsarbetet bedrivs varierar i texterna om SIG. Målgruppen för SIG motiveras bland annat till förändring, till att utforma alternativa sätt att leva sin vardag, att byta umgänge, avhålla sig från kriminalitet och att satsa på skolarbete. Dessa beskrivningar ska förstås som de egenskaper som tillskrivs subjektpositionen ”potentiella gängmedlemmar” i diskursen om SIG. Målgruppen för SIG konstrueras alltså utifrån dessa beskrivningar som kriminella med olämpliga vänner och bekanta, i behov av förändring och i behov av hjälp i skolan. Med hänvisning till Garlands resonemang om de strukturella faktorer som ligger i vägen för förändringen (Garland 2001: 197-199) framstår det som paradoxalt att ungdomar som anses ha så stora behov förväntas att på egen hand förändra sin situation.

För att kunna motivera fler unga att ingå i SIG framställs det i texterna som nödvändigt att komma i kontakt med till exempel lärare eller andra personer som vanligtvis inte ingår i SIG men som kommer i kontakt med unga som anses riskera att utveckla en kriminell livsstil och som därmed kan hjälpa till att motivera dessa till att ingå i SIG. För att detta ska kunna ske menar Rikspolisstyrelsen att sekretessen mellan socialtjänsten och skolan, i enstaka fall, bör kunna brytas. Detta för att underlätta för att socialtjänsten ska kunna ta kontakt med personalen i skolan som den aktuella ungdomen har förtroende för, för att be denne att motivera ungdomen till att lämna samtycke till informationsutbyte inom ramen för arbetet med SIG (Rikspolisstyrelsen 2012: 15). Ett sådant scenario skulle innebära att SIG ingriper i den unges liv innan denne ens vet om att hon/han bedöms vara i riskzonen till kriminalitet eller att rekryteras till kriminella gäng. Ett sådant tillvägagångssätt kan förstås som det som sociologen Stanley Cohens benämner som net-widening (Cohen 1985). Cohen skriver att de mer radikala formerna av net-widening sker just när det handlar om unga som inte har begått några brott och unga som benämns vara i riskzonen för kriminalitet (Cohen 1985: 53).

I texterna om SIG framställs arbetet med att motivera unga som en krävande uppgift. I en intervju i ett av nyhetsbrevens berättar två lotsar om sina erfarenheter av att motivera ungdomar att ingå i SIG. De säger:

Det är ju inte precis så att ungdomarna jublar över att vi söker upp dem och börjar prata om en förändrad livsstil. Många har tappat tron på samhället och känner sig svikna. En av våra ungdomar ville knarka klart först, innan han ens kunde börja fundera på att gå med i programmet /.../ (Nyhetsbrev 2012 mars)

De två lotsarna berättar att de söker upp unga för att prata om att de bör förändra sin livsstil. Fältarbetarna beskriver ungdomarna de möter som svikna av samhället som prioriterar att ”knarka” istället för att vilja förändra sitt liv och gå med i SIG. De beskriver att ett sådant motivationsarbete ”tar kraft”. Lotsarnas beskrivning av sitt arbete reflekterar bilden av en herde som vandrar för att hitta de bortsprungna fåren för att övertala dessa att nå frälsning, det vill säga att ingå i SIG. Fältarbetarnas skildring konstruerar arbetet med SIG som en ständig uppoffring för att ”rädda ungdomar” som anses riskera att rekryteras till kriminella nätverk. Det skildrade ointresset ungdomarna visar inför denna ”räddningsinsats” kan återigen analyseras utifrån Garlands resonemang om de strukturella hinder som kan stå i vägen för förändring (Garland 2001: 197-199). Risken med att applicera Garlands resonemang utan att förstå kontexten av situationen lotsarna beskriver handlar om att resonemanget konstituerar ungdomarna i fråga som socio-ekonomiskt utsatta. Detta är dock ingenting vi vet när det gäller just det enskilda fallet.

Situationen med de motiverande lotsarna och de ointresserade ungdomarna kan istället konceptualiseras utifrån skillnaden mellan det som forskaren i socialt arbete Lars B. Ohlsson beskriver i boken *Bilden av den 'Hotfulla ungdomen'* (1997) som ungdomsproblem och ungdomars problem. Ohlsson definierar ungdomsproblem som de problem som tillskrivs ungdomar av andra och ungdomars problem som de problem de själva ger uttryck för. Ohlsson menar ”att ungdomsproblem kan ses som problem för andra eftersom ungdomars våldsanvändning och kriminalitet hotar bestående värden i samhället” (Ohlsson 1997: 27). En möjlig tolkning är att lotsarna tillskriver ungdomar i frågan problem som ungdomarna själva inte anses ha eller uppfattar som ett problem. En sådan situation är problematisk eftersom lotsarnas förutfattade meningar om unga de möter gör att de kan ha svårt att fånga de problem ungdomarna själva ger uttryck för.

De svårigheter med att motivera ungdomar till att ingå i SIG som beskrivs i texterna hanteras på olika sätt. Antingen tycker personalen att det inte är värt mödan att arbeta med ungdomar som inte är motiverade till förändring (Nyhetsbrev 2012 januari), eller så har man som policy att fortsätta att motivera ungdomar trots att de har flera gånger sagt nej till informationsutbyte mellan polisen och socialtjänsten. Alternativt tycker man att det är lämpligt att inleda ett arbete med SIG genom mellantvång¹⁰ (Nyhetsbrev 2012 januari). De tillvägagångssätt som används för att motivera ungdomar till att ingå i en SIG kan sammanfattas som en linje som börjar från ”ett nej är ett nej” och fortsätter via ”tjatandet” tills den slutar med tvångsingripanden mot individens vilja. Det sistnämnda scenariot kan med Sahlins ord beskrivas som ett exempel på vad som händer om brottsförebyggande åtgärder inom kontrollmodellen ”inte förses med klara etiska gränser vad som låter sig göras gentemot individer för myndighetens eller en vagt definierad allmänhetens skull” (Sahlin 2000: 104).

8. Sammanfattande diskussion

I linje med tidigare forskning (Edvall Malm 2012; Johansson 2011; Ekberg & Martínez 2013) har analysen av diskursen om SIG visat att den innehåller både inslag av kontroll och stöd samt en tvetydighet när det gäller synen på målgruppen som framställs som både potentiella grova brottslingar med omfattande problematik och en grupp av unga som måste ”räddas” från ett liv i misär. Professor i socialpolitik och kriminologi John Muncie skriver att den stora fördelen med ett governmentalityperspektiv inom det kriminologiska fältet är att det överbryggar just dualiteten mellan behandling och kontroll (Muncie 2006: 787-788).

I arbetet med denna studie har jag lånat resonemang och begrepp från olika teoretiska resonemang och teoribildningar i syftet att just mångfaldiga infallsvinklar och perspektiv på diskursen om SIG. Det är dock viktigt att påpeka att det kanske inte heller behöver vara så som Muncie säger, det vill säga att allting ständigt förändras och transformeras, för även om det kanske i en viss mån är så är samtidigt de grundläggande principerna inom kriminalpolitiken desamma. Så här beskriver professor i rättshistoria Mats Kumlien principerna bakom 1902 års lagstiftning mot reaktioner om ungdomsbrott:

Avslutningsvis kan vi konstatera att principerna i 1902 år lagstiftning – ofta karakteriserad som ”behandlingstankens genombrott inom svensk straffrätt”- visar sig äga överraskande starka förbindelser inte bara med betydligt äldre tiders synsätt

¹⁰ Mellantvång kan tillämpas när den som är under 20 år och kan komma att behöva beredas vård enligt LVU men där ännu situationen inte är så allvarlig så att kriterierna för omhändertagande av LVU är uppfyllda (SFS 190:52).

utan också med den förhärskande straffrättsideologin. De motiv som anfördes var inte humanitära, de referenser och lösningar som tillgreps var inte hämtade från modern vetenskap eller kriminologi utan från sekelgamla tankesätt, om det sunda förnuftet hos socknens elit. Staten intervenerade visserligen, men interventionen innebar bland annat att ytterligare en problematisk vårdgrupp, de icke straffmyndiga lagöverträdarna, fördes över till lokalsamhällets ansvarsområde.

(Kumlien 1997:338)

Det är mer än 100 år sedan 1902 års lagstiftning om reaktioner mot ungdomsbrott infördes och Kumlien menar att själva tankegångarna bakom denna är ännu äldre. Trots detta är det nästan samma principer som strukturerar denna och diskursen om SIG. Detta kan exemplifieras med denna jämförelse:

1902 års lagstiftning mot reaktioner om ungdomsbrott	Diskursen om SIG
”behandlingstankens genombrott inom svensk straffrätt”	”Det är den största riktade satsningen mot ungdomsbrottslighet som regeringen har gjort på många år” ¹¹ .
Äldre tiders synsätt.	”Bättre bota än att förebygga” (Petersson 1995).
Inte humanitära motiv eller kriminologi utan sekelgamla tankesätt.	Organiserad brottslighet som ett påtagligt samhällsproblem, sparar miljoner till stadskassan.
Inte modern vetenskap eller kriminologi utan sekelgamla tankesätt	Psykologi, klinisk neurovetenskap ”Bättre bota än att förebygga”
Sunda förnuftet hos socknens elit	Riskfaktorer som moraliserande, riskbedömning och låg socioekonomiskt status (Moffat-Hanna 2000; Lupton 1993; Gray 2005)
En ny problematisk vårdgrupp - lagöverträdarna	Unga som riskerar att rekryteras till kriminella nätverk eller utveckla en kriminell livsstil
”Lokalsamhällets ansvarsområde”	Samverkan i form av utökade kostnader för kommuner

Denna jämförelse visar på att även om en del av den kriminalpolitiken förändras med historiens gång är det fortfarande samma grundläggande principer som strukturerar det kriminalpolitiska fältet, nämligen: konstruktionen av en målgrupp som betraktas som avvikande, rädslan att denna

¹¹ Beskrivning av SIG på regeringens webbsida. Denna kan nås via: <http://www.regeringen.se/sb/d/18737> (Hämtad 2014-05-03).

grupp hotar den rådande samhällsordningen, en moralisk dimension i bedömningen av det avvikande subjektet samt en vetenskaplig disciplin som konstituerar sanningen bakom brottslighetens orsaker samt hur denna ska bekämpas.

Jag har valt att benämna den makt som förmedlas i texterna om SIG som *välvillig övervakning*. Denna kan förstås som en typ av pastoral makt som förmedlas via kontrollerande styrningstekniker som övervakning, ansvarsgörande samt viljan till förstärkning av den polisiära kontrollen men som samtidigt utövas utifrån en välvilja som styrs av ambitionen att ”rädda” unga som anses riskera rekryteras till kriminella nätverk från ett liv med kriminalitet. Det var forskaren i kriminologi Dawn Moores artikel *The benevolent watch: Therapeutic surveillance in drug treatment court* (2011) som har inspirerat mig till detta. Artikeln handlar om olika tekniker för övervakning som tillämpas vid en ”drug treatment court”. För att förstå dessa olika till synes motsägande tekniker använder hon begreppet *therapeutic surveillance* som hon definierar som en ”/.../ seemingly benevolent form of monitoring which also troubles the ‘care/control’ dichotomy familiar to surveillance studies and social theory more generally” (Moore 2011: 255). Syftet med att introducera detta begrepp är enligt Moore att uppmärksamma att övervakning som maktutövning kan ske på många olika sätt, även via välvilliga handlingar. Hon menar att fördelen med ett sådant tillvägagångssätt är att uppmärksamma att även praktiker som till synes handlar om att vårda kan innehålla disciplinära inslag och vice versa. Moore beskriver det så här:

If care and control are no longer viewed as antithetical but rather as two sides of the same coin, then intellectually and politically criticism of and/or opposition to one does not indicate support of the other. This unlocks seemingly benevolent, justice based strategies, freeing them for scrutiny which has been heretofore largely unavailable.

(Moore 2011: 267)

Välvillig övervakning innebär att det i texterna om SIG förmedlas en stark vilja att ”hjälpa” och ”rädda”, ”förbättra livschanser” och ”stötta” målgruppen för SIG. Denna vilja innebär samtidigt att målgruppen för SIG styrs av starkt kontrollerande tekniker. Teorin om den pastorala makten möjliggör dock att belysa att det inte finns något motsägelsefullt i att både vilja väl och att utöva en väldigt målmedveten övervakning över kategorin ungdomar som riskerar att rekryteras till kriminella nätverk. I stället för att använda sig av distinktionen kontrollera eller hjälpa är ett mer passande sätt att förstå de styrningstekniker som förmedlas i texterna om SIG som ett sätt att ”*övervaka för att rädda*” men också ”*rädda för att övervaka*”.

Att båda ovannämnda strategier är möjliga beror dels på att kategorin unga i riskzonen konstrueras via diskursen om risk som objektivt bedömda potentiella grova förbrytare. Uttryck för detta ges i diskursen om SIG när man beskriver att målgruppen för SIG går ett miserabelt liv till mötes eller när man överväger att använda sig av mellantvång för att kunna motivera dem att ingå i SIG. En sådan syn på målgruppen för SIG omyndigförklarar dessa i samhällets ögon vilket möjliggör att de etiska gränserna suddas ut mer och mer, just i syfte att hjälpa den unge. En liknande logik tillämpas när målgruppen för SIG ska räddas för att övervakas. Detta på grund av att kategorin unga som riskerar att rekryteras till kriminella nätverk konstrueras som farliga för omgivningen och för sig själva, vilket kan skapa en legitimeringsgrund för att ”aldrig släppa taget” eftersom det kan finnas en risk för återfall. Sådana resonemang är farliga i bemärkelsen att den statliga utövningen en välvillig övervakning misstänkliggör en hel grupp unga personer, oberoende av vad dessa de facto gör. Även den tidigare nämnda kopplingen mellan etnicitet och målgruppen för SIG är problematisk eftersom etnicitet konstrueras som en riskfaktor. Det som dock kan betraktas som ännu mer problematiskt är den allmänna föreställningen att aktörer, institutioner, myndigheter i egenskap av utövare av pastoral makt - som förknippas med vård och stöd snarare än disciplinering och övervakning – inte utsätts för samma ”granskande blick” som institutioner där man vet att övervakning och våld tillämpas.

9. Referenser

9.1. Källmaterial

Ask, Beatrice (2011) 'Ny satsning mot ungdomsbrott' i *Svenska Dagbladet*, 3 mars. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/ny-satsning-mot-ungdomsbrott_5980985.svd (Hämtad 2014-05-11).

Broschyr a: Rikspolisstyrelsen (2012) *Regeringsuppdrag. Sociala insatsgrupper*. <http://polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Rapporter-utredningar/01%20Polisen%20nationellt/Ovriga%20rapporter-utredningar/SIG%20folder%20f%C3%B6r%20webb.pdf> (Hämtad 2014-05-10).

Broschyr b: Sveriges Kommuner och Landsting, Socialstyrelsen, Polisen (odaterad) *Sociala insatsgrupper*. <http://polisen.se/PageFiles/335163/1/SIG%20fokuserad%20samverkan%20som%20ger%20resultat.pdf> (Hämtad 2014-05-10).

Broschyr c: Sveriges Kommuner och Landsting, Socialstyrelsen, Polisen (odaterad) *Sociala insatsgrupper*. <http://polisen.se/PageFiles/335163/1/SIG%20fokuserad%20samverkan%20som%20ger%20resultat.pdf> (Hämtad 2014-05-10).

Dir. 2009:8, *Åtgärder för att förhindra kriminella grupperingars etablering i samhället*, Stockholm: Justitiedepartementet.

Informationsbroschyr: Rikspolisstyrelsen (2014) *Sociala insatsgrupper – vad är det?* http://polisen.se/PageFiles/449628/SIG_vad%20%C3%A4r%20det.pdf (Hämtad 2014-05-10).

Informationsfolder: Rikspolisstyrelsen (2013) *Gemensam viljeförklaring: Samverkan som ger framtidshopp*. http://polisen.se/PageFiles/335163/Gemensam_viljeforklaring_sig.pdf (Hämtad 2017-05-10).

Informationsmaterial: Justitiedepartementet (2014) *Med individen i centrum: Korta fakta och berättelser om samverkan kring kriminella ungdomar i sociala insatsgrupper*. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/23/33/85/62196129.pdf> (Hämtad 2014-05-10).

Nyhetsbrev: 22 månatliga nyhetsbrev från det nationella projektet med sociala insatsgrupper. Nyhetsbrev är författade av Rikspolisstyrelsens projektledare för sociala insatsgrupper och spänner över perioden 2011-11-01 – 2014-06-23.

Nyhetsbrev från perioden 2011-11-1 – 2012-11-01: <http://polisen.se/Om-polisen/Uppdrag-och-mal/Sarskilda-satsningar/Sociala-insatsgrupper/Nytt-regeringsuppdrag-2013/Pilotprojektet-2011-2012/Nyhetsbrev-2011-2012/> (Hämtad 2014-05-10).

Nyhetsbrev från perioden 2013-02-01 – 2014-05-1: <http://polisen.se/Om-polisen/Uppdrag-och-mal/Sarskilda-satsningar/Sociala-insatsgrupper/Nytt-regeringsuppdrag-2013/Aktuellt-och-nyhetsbrev/> (Hämtad 2014-07-10).

Rikspolisstyrelsen (2012) *Redovisning av regeringsuppdrag*. Rikspolisstyrelsen. <http://polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Rapporter-utredningar/01%20Polisen%20nationellt/Ovriga%20rapporter-utredningar/SlutredovisningSIG%20.pdf> (Hämtad 2014-05-10).

SOU 2010:15, *Kriminella grupperingar - motverka rekrytering och underlätta avhopp*, Stockholm: Fritze.

Socialstyrelsen (2012) *Samverkan i sociala insatsgrupper – vägledning för lokalt arbete i syfte att motverka en kriminell livsstil bland unga*, Västerås: Edita Västra Aros.

Svenson, Bengt & Knape, Anders (2012) *Insatsgrupper kan hejda ungdomsbrott* i *Svenska Dagbladet*, 31 oktober.
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/insatsgrupper-kan-hejda-ungdomsbrott_7631982.svd
(Hämtad 2014-05-10).

Videoklipp a: Rikspolisstyrelsen (2013) *Sociala insatsgrupper kan hejda ungdomsbrott*.
<http://polisen.se/Om-polisen/Uppdrag-och-mal/Sarskilda-satsningar/Sociala-insatsgrupper/Nytt-regeringsuppdrag-2013/Filmen-om-Sociala-insatsgrupper/> (Hämtad 2014-05-10).

Videoklipp b: Rikspolisstyrelsen (2013) *Sammanfattning av konferensen: Erfarenhetskonferens om sociala insatsgrupper*.
<http://polisen.se/Om-polisen/Uppdrag-och-mal/Sarskilda-satsningar/Sociala-insatsgrupper/Nytt-regeringsuppdrag-2013/Erfarenhetskonferens-2013/> (Hämtad 2014-05-10).

9.2. Litteratur

Andersson, Robert & Nilsson, Roddy (2009) *Svensk kriminalpolitik*, Malmö: Liber.

Armstrong, Derrick (2004) 'A Risky Business? Research, Policy, Governmentality and Youth Offending' i *Youth Justice*, vol. 4, nr. 2, sid. 100-116.

Becker, Howard S. (2006) *Utanför. Avvikandets sociologi*, Lund: Arkiv förlag.

Bessant, Judith (2004) 'Risk Technologies and youth work practice' i *Youth and Policy. The Journal of Critical Analysis*, nr.83, sid. 60-77.

Boréus, Kristina (2011) 'Texter i vardag och samhälle', 'Diskursanalys' i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*, Stockholm: Liber.

Castel, Robert (1991) 'From Dangerousness to Risk' i i Burchell, Graham, Gordon, Colin & Miller, Peter (red.) *The Foucault Effect*, Chicago: The University of Chicago Press.

Cohen, Stanley (1985) *Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification*, Polity Press.

Burr, Vivian (2003) *Social Constructionism*, London & New York: Routledge.

Dean, Mitchell (2010) *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*, London: SAGE Publications Ltd.

Edvall Malm, Disa (2012) *Det socio-polisiära handlingsnätet: Om kopplingar mellan polis och socialtjänst kring ungdomars kriminalitet och missbruk*, Diss., Umeå universitet.

Ekberg, Henrik & Martínez, Andrea (2013) *Det osynliga kopplet. Om samverkan mellan socialtjänst och polis i sociala insatsgrupper*, Examensarbete, Ersta Sköndal Högskola.

Fadyl, Joanna K., Nicholls David A. & McPherson, Kathryn M. (2013) 'Interrogating discourse: The application of Foucault's methodological discussion to specific inquiry' i *Health*, vol. 17, nr. 5, sid. 478-494.

Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change*, Cambridge: Polity Press.

Foucault, Michel (1983) *Vansinnets historia under den klassiska epoken*, Lund: Arkiv Förlag.

Foucault, Michel (1991) 'Politics and the study of discourse' i Burchell, Graham, Gordon, Colin & Miller, Peter (red.) *The Foucault Effect*, Chicago: The University of Chicago Press.

Foucault, Michel (1999) 'Sexuality and power' i Carrete Jeremy R. (red) *Religion and culture by Michel Foucault*, Manchester: Manchester University Press.

Foucault, Michel (2002) *Vetandets arkeologi*, Lund: Arkiv förlag.

Foucault, Michel (2008) *Samhället måste försvaras*, Hägersten: Tankekraft Förlag.

Foucault, Michel (2010) *Säkerhet, territorium, befolkning*, Hägersten: Tankekraft Förlag.

France, Alan (2008) 'Risk factor analysis and the youth question' i *Journal of Youth Studies*, vol. 11, nr. 1, sid. 1-15.

Garland, David (1996) 'The Limits of the Sovereign State. Strategies of Crime Control in Contemporary Society' i *British Journal of Criminology*, vol. 36, nr. 4, sid. 445-471.

Garland, David (1997) 'Governmentality and the Problem of Crime: Foucault, Criminology, Sociology' i *Theoretical Criminology*, vol. 1, nr. 2, sid. 173-214.

Garland, David (2001) *The Culture of Control. Crime and Social Orders in Contemporary Society*, The University of Chicago Press.

Giertz, Lottie (2012) *Erkännande, makt och möten. En studie av inflytande och självbestämmande med LSS*, Diss., Linnéuniversitet.

Goldson, Barry (2000) 'Children in need' or 'young offenders'? Hardening ideology, organizational change and new challenges for social work with children in trouble' i *Child & Family Social Work*, vol.5, sid. 255-256.

Gray, Patricia (2005) 'The Politics of Risk and Young Offenders' Experiences of Social Inclusion and Restorative Justice' i *The British Journal of Criminology*, vol. 45, sid. 938-957.

Gray, Patricia (2013) 'Assemblages of Penal Governance, Social Justice and Youth Justice' i *Theoretical Criminology: An International Journal*, vol. 17, nr. 4, sid. 516-533.

- Hall, Stuart (1997) 'The Work of Representation' i Hall, Stuart (red.) *Representations*, London: SAGE Publications Ltd.
- Hannah-Moffatt, Kelly & Shaw, Margaret (2000) 'Gender, Diversity and Risk Assessment in Canadian Corrections' i *Probation Journal*, vol.47, nr. 3, sid. 163-172.
- Hannah-Moffatt, Kelly (2004) 'Criminogenic Need and the Transformative Risk Subject: Hybridization of Risk/Need in Penalty' i *Punishment and Society*, vol. 7, nr. 1, sid. 29-51.
- Hekman, Susan (1983) 'From Epistemology to Ontology: Gadamer's Hermeneutics and Wittgensteinian Social Science' i *Human Studies*, vol. 6, sid. 205-224.
- Hook, Derek (2001) 'Discourse, Knowledge, Materiality, History: Foucault and Discourse Analysis' i *Theory & Psychology*, vol. 11, nr.4, sid. 521-547.
- Hultqvist, Kenneth & Peterson, Kenneth (1995) 'Nutidshistoria: några inledande utgångspunkter' i Hultqvist, Kenneth & Peterson, Kenneth (red.) *Foucault. Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*, Stockholm: HSL Förlag.
- Johansson, Susanna (2011) *Rätt, makt och institutionell förändring. En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus*, Diss., Lunds universitet.
- Kelly, Peter (2000) 'The dangerousness of youth-at risk: the possibilities of surveillance and intervention in uncertain times' i *Journal of Adolescence*, nr. 23, sid. 463-476.
- Kemshall, Hazel (2002) *Risk, social policy and welfare*, Buckingham: Open University Press.
- Kendall, Gavin & Wickham, Gary (1999) *Using Foucault's Methods*, SAGE Publications.
- Kumlien, Mats (1997) *Uppfostran och straff. Studier kring 1902 års lagstiftning om reaktioner mot ungdomsbrott*, Lund: Bloms i Lund Tryckeri.
- Lipsky, Michael (1980) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*, New York: Russell Sage Foundation.
- Lupton, Deborah (1993) 'Risk As Moral Danger: The Social and Political Functions of Risk Discourse in Public Health' i *International Journal of Health Services*, vol. 23, nr. 3, sid: 425-435.
- McCarty, Daniel J. (2011) 'Classing early intervention: Social class, occupational moralities and criminalization' i *Critical Social Policy*, vol. 31, nr. 4, sid. 495-516.
- Moore, Dawn (2011) 'The benevolent watch: Therapeutic surveillance in drug treatment court' i *Theoretical Criminology*, vol. 15, nr. 3, sid. 255-268.
- Muncie, John (2004) *Youth & Crime, London: SAGE Publications Ltd.*
- Muncie, John (2006) *Governing Youth People: Coherence and contradiction in contemporary youth justice* i *Critical Social Policy*, vol. 26, nr. 4, sid. 770-793

- Nilsson, Roddy (2013) *Från cellfängelse till beteendeterapi. Fängelse, kriminalpolitik och vetande 1930-1980*. Malmö: Égalité.
- Nadesan Holmer, Majia (2008) *Governmentality, Biopower and Ever Day Life*, New York: Routledge.
- Ohlsson, Lars B. (1997) *Bilden av den 'Hotfulla ungdomen*, Lund: Värpinge Ord & Text.
- O' Malley, Pat (2010) *Crime and risk*, SAGE Publications Ltd.
- Petersson, Kenneth (1995) 'Viljan att förekomma – om unga i den svenska profylaxens ordningsprojekt' i Dahlgren, Lars & Hultqvist, Peter (red.) *Seendet och seendets villkor. En bok om barns och ungas välfärd*, Stockholm: HSL Förlag.
- Pitts, John (2001) *The New Politics of Youth Crime. Discipline or Solidarity?*, New York: Palgrave.
- Platt, Anthony (2009) *The child savers. The invention of delinquency*, Rutgers University Press.
- Rikspolisstyrelsen (2013) *Sociala insatsgrupper. Delredovisning av regeringsuppdrag*. Polisen.
- Sahlin, Ingrid (2000) *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*, Lund: Arkiv förlag.
- Socialstyrelsen (2012) *Kartläggning av samverkansinterventioner med syfte att motverka en kriminell livsstil*, Socialstyrelsen.
- Squires, Peter & Stephen, Dawn E. (2005) *Rougher justice: anti-social behaviour and young people*, Cullompton: Willan Publishing.
- Svensson, Kerstin (2001) *Istället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*, Diss., Lunds universitet.
- Svensson, Kerstin & Ponnert, Lina (2011) 'När förpackade idéer möter organisatoriska villkor' i *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr.3, sid. 168-185.
- Waters, Ian (2007) 'The Policing of Young Offenders' i *The British Journal of Criminology*, vol. 47, nr. 4, sid. 635-654.
- Wilson, James Q., (2007) 'Foreword' i Farrington, David P. & Welsh, Brandon C. *Saving Children from a Life of Crime. Early Risk Factors and Effective Interventions*, Oxford University Press.
- Wojtkowiak, Veronica (2013) *Detta är inget projekt som räddar världen, med det är en bra del av det brottsförebyggande arbete" – En kvalitativ intervjustudie om sociala insatsgrupper*, Kandidatuppsats, Lunds universitet.
- Wollter, Filip & Kassman, Anders, Oscarsson, Lars (2013) *Utvärdering av sociala insatsgrupper. Individinriktad samverkan kring unga i riskzonen*, Polisen: Rikspolisstyrelsens utvärderingsfunktion, Rapport 2013:1.

9.3. Offentligt tryck

DsJu 1996:59, *Allas vårt ansvar: Ett nationellt brottsförebyggande program.*

Ju2011/1906/KRIM, *Uppdrag att inrätta sociala insatsgrupper m.m.*

Ju2013/1370/PO, *Uppdrag till Rikspolisstyrelsen att aktivt stödja arbetet med sociala insatsgrupper.*

Remissyttrande: Socialstyrelsen (2010) *Socialstyrelsens yttrande över betänkandet Kriminella grupperingar-motverka rekrytering och underlätta avhopp (2010:15).*

SFS 190:52 *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga.*

SFS 2001:453 *Socialtjänstlag.*

9.4. Internetkällor

Pohjanen, Kina (2013) *Kaliber – Succéprojektet som utvärderades - med felaktiga siffror*, Stockholm: Sveriges Radio. 1 september.
<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/245232?programid=1316> (Hämtad 2014-05-05).

Socialstyrelsen (2014) *Socialstyrelsens granskning av SAVRY*.
<http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/Documents/savry-granskning.pdf> (Hämtad 2014-05-20).

P4 Malmöhus (2013) *Ny metod ska hjälpa kriminella unga – men osäkert om den fungerar*. Sveriges Radio. 2 september.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=5633285> (Hämtad 2014-05-05).

P4 Uppland (2013) *Trots satsning fortsätter unga med kriminalitet*. Sveriges Radio. 2 september.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=114&artikel=5633273> (Hämtad 2014-05-05).

Sveriges Radio (2013) *Ekot – Ask positiv till pilotprojektet trots felaktiga siffror*, Stockholm. 1 september.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5632412> (Hämtad 2014-05-05).

